

Zbigniew Badowski

Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej w latach 1818-1863

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 36/1-2, 161-214

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ZBIGNIEW BADOWSKI

KONSYSTORZ GENERALNY ARCHIDIECEZJI WARSZAWSKIEJ W LATACH 1818—1863

Treść: Wstęp. — I. Archidiecezja Warszawska w latach 1818—1863. — 1. Powstanie. — 2. Terytorium. — II. Rządcy archidiecezji. — III. Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej i jego kompetencje. — 1. List pasterski arcybpa W. Skarszewskiego z 22.09.1824 r. — 2. Dokumenty nominacyjne urzędników konsystorza. — 3. Ukaz królewski z 6/18.03.1817 r. — 4. Konkordat z 1847 r. — 5. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. — IV. Skład personalny. — Zakończenie.

Wstęp

Do istotnych zadań biskupa należał administracyjny zarząd diecezją. W pełnieniu tych obowiązków wspierali go współpracownicy, których sam powoływał. Znaczną część uprawnień jurysdykcyjnych przejęli od biskupów archidiaconi. Na przełomie XII i XIII wieku w poszczególnych diecezjach zaczęto ustanawiać oficjałów nazywanych głównymi lub generalnymi, których władza obejmowała wszystkie sprawy podlegające kompetencji biskupa z wyjątkiem tych, które z mocy prawa były zastrzeżone biskupowi lub przez akt nominacji oficjała¹.

Sobór Trydencki na określenie tego samego urzędnika używa zamiennie dwóch określeń — oficjał lub wikariusz generalny².

Mówiąc o zadaniach pasterskich biskupa w diecezji najczęściej sprowadzano je do funkcji sądowych. Na temat oficjałatów-konsystorza urzędów, które wspierały biskupa w sprawowaniu władzy jest kilka opracowań. Wszystkie dotyczą okresu od XV do XVIII wieku i to głównie w aspekcie władzy sądowniczej³.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej w latach 1818—1863, okoliczności jego powstania, kompetencje z uwzględnieniem wpływu ustawodawstwa państwowego oraz skład osobowy. Ramy czasowe zakresłone są datą powstania Archidiecezji Warszawskiej w 1818 r. oraz datą

¹ P. Hemperek, *Oficjariat okręgowy w Lublinie XV—XVIII w.*, Lublin 1974, s. 42—52.

² *Conc. Trid.*, sess. 24, c. 12, 16 de ref.

³ A. Vetulani, *Prawne stanowisko oficjałów biskupich w Polsce w XV stuleciu*, Kraków 1938; S. Chodyński, *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej*, Włocławek 1914; T. Siczek, *Organizacja i kompetencja foralnego oficjalu w Sandomierzu w l. 1522—1563*, Lublin 1971; J. Rzepa, *Konsystorz foralny w Tarnowie*, Lublin 1953; A. Trepka, *Organizacja i działalność konsystorza foralnego w Radomsku w XVIII w.*, Częstochowa 1960.

1863 r., kiedy to wskutek represji popowstaniowych sytuacja Kościoła uległa dalszemu, gwałtownemu pogorszeniu. Ograniczono do minimum działalność duszpasterską oraz zlikwidowano życie zakonne⁴.

Działające w XIX wieku konsystorze diecezji rzymskokatolickich wspierały biskupa w całości jego pracy⁴ w diecezji zarówno administracyjnej jak i sądowniczej. Zarząd sprawami administracyjnymi był bardzo szeroki, obejmował problemy związane z duszpasterstwem, problemy personalne, zarząd dobrami materialnymi. Istotną rolę w kierowaniu tymi sprawami odgrywał konsystorz szczególnie w Archidiecezji Warszawskiej, która w omawianym okresie przez 27 lat była pozbawiona arcybiskupa a tym samym pełnego zarządu. Konsystorz w tym czasie był instytucją stabilną i zawsze działał, pomimo długich „vacatów” na stolicy metropolitalnej. Konsystorz przekazywał duchowieństwu prawo stanowione przez biskupa i czuwał nad jego realizacją wydając normy wykonawcze. Wiek XIX w Królestwie Polskim to czasy dominacji rosyjskiej, carskiego absolutyzmu. W całej swej strategii kościelnej władze państwowe traktowały Kościół jako jedną ze swych agend całkowicie sobie podporządkowaną. Dlatego też działalność administracyjna konsystorza była w wielu przypadkach określona przez przepisy prawa państwowego, co prowadziło do uzależnienia od świeckich ośrodków decyzyjnych.

Pomimo silnej presji polityczno-ekonomicznej konsystorz starał się zachować swą niezależność, chociaż przychodziło to z wielkim trudem i zdarzało się, że często musiał ustąpić pod ciśnieniem argumentu siły.

Podjęcie tego problemu wydaje się interesującym z punktu widzenia historii prawa kościelnego. W jakiejś mierze pozwala ukazać jak duży był stopień uzależnienia partykularnego prawa kościelnego od władzy świeckiej.

I. Archidiecezja Warszawska w latach 1818—1863

1. Powstanie

Rok 1815 wprowadził kolejne zmiany terytorialne i polityczne w Europie. Pomimo klęski Napoleona, koncepcja odbudowania państwowości polskiej nie załamała się całkowicie. W dwadzieścia lat po trzecim rozbiorze pojawiła się na mapie Europy nazwa Królestwo Polskie, chociaż w bardzo zredukowanej formie. Na mocy uchwał kongresu wiedeńskiego powołano do życia Króle-

⁴ *Dziennik Praw Królestwa Polskiego Dz. Pr.*, t. 62, s. 407—447; t. 63, s. 15—37.

stwo Kongresowe obejmujące obszar 128 tys. km², a zamieszkałe przez ok. 3,3 mln mieszkańców⁵.

Zmiany polityczne wpłynęły również na strukturę terytorialno-organizacyjną Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim. Postulaty reorganizacji Kościoła katolickiego w Królestwie, powołania do życia odrębnej metropolii oraz dostosowania granic diecezji do podziału administracyjnego kraju wysunęła Konstytucja Królestwa Polskiego z 27 XI 1815 roku⁶. Car Aleksander I, który przybrał tytuł króla polskiego, zamierzał odbyć odrębną koronację w Warszawie, chciał mieć w Warszawie arcybiskupa metropolite, który by dokonał tego aktu. Byłoby rzeczą niezręczną i trudną wzywać do tej czynności arcybiskupa Gniezna, który był poddanym pruskim, a któremu car ustnie oświadczył, że jako poddany pruski nie będzie mógł ze względów politycznych pełnić jurysdykcji kościelnej tak w części archidiecezji gnieźnieńskiej będącej w granicach Królestwa Polskiego, jak i w diecezji warszawskiej⁷.

W myśl zamierzeń cara Aleksandra I Warszawa, która stała się znów stolicą państwa, musiała siłą rzeczy stać się także centrum administracji kościelnej w tym państwie. Wprawdzie w Warszawie istniało biskupstwo powołane do życia przez papieża Piusa VI bullą *Ad universam agri Dominici curam* z 19 października 1798 roku⁸, jednak w zmienionej sytuacji politycznej chodziło o utworzenie w Warszawie metropolii z arcybiskupem na czele.

Podjęcie tego zagadnienia przez czynniki rządowe nastąpiło w styczniu 1816 roku, gdy referendarz stanu Andrzej Horodyski wygłosił w Radzie Stanu referat na temat potrzeby określenia statusu Kościoła. W referacie zawarto dwie tezy: pierwsza dotyczyła problemu dostosowania granic diecezji do granic istniejących województw, druga natomiast poruszała tematykę ustanowienia arcybiskupstwa w Warszawie⁹.

Wyznaczono komisję, która zajęła się szczegółowym opracowaniem tego tematu. Wśród poruszonych spraw były takie, które wymagały uregulowania na drodze rozmów ze Stolicą Apostolską, jak utworzenie metropolii, nowych diecezji, zmiany terytorialne

⁵ J. Gierowski, *Historia Polski 1764—1864*, Warszawa 1979, s. 206—208.

⁶ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie nievoli narodowej 1772—1918*, Kraków 1980, s. 43.

⁷ Tamże, s. 42.

⁸ *Bullarii Romani continuatio*, coll. A. Barberi, Romae 1845, s. 167—175; por. także J. Wysocki, *Biskupstwo warszawskie. Erekcja diecezji w świetle stosunków politycznych i kościelnych na ziemiach polskich końca XVIII i początku XIX stulecia*, Nasza Przeszłość t. 35 (1971).

⁹ B. Kumor, dz. cyt., s. 43.

istniejących. Inne natomiast sprawy wewnątrzkościelne jak organizacje diecezji, kształcenie duchowieństwa, duszpasterstwo, egzekwowanie dziesięcin, płacenie podatków, można było ułożyć na zasadzie uzgodnień pomiędzy przedstawicielami Kościoła i rządu w kraju poprzez dekrety królewskie i decyzje rządowe. Pierwszeństwo dano drugiej grupie zagadnień przeznaczonych do krajowego rozwiązania. Efektem prac nad tymi zagadnieniami były postanowienia królewskie dotyczące się Kościoła i duchowieństwa, wydane pod datą 6/18 III 1817 roku¹⁰, a nazwane ogólnie Statusem organicznym Duchowieństwa, z których najistotniejszy *O stopniu dozoru i opieki nad duchowieństwem rzymsko-katolickim i funduszami* uznany został jako instrukcja tajna¹¹.

Następnie rozpoczęto opracowywanie materiałów do rzymskich rokowań. Utworzono w tym celu Komisję złożoną m. in. z Leona Potockiego, Horodyskiego A. i Prażmowskiego. Komisja przygotowała 22 XII 1816 roku *Memoriał Komisji Wyznań i Oświecenia Publicznego w Królestwie Polskim co do zarządu kościelnego kraju, które wymagają zniesienia się ze Stolicą Apostolską*. Memoriał składał się z 1 następujących postulatów, mających być przedmiotem rokowań ze Stolicą Apostolską:

1. Utworzenie arcybiskupstwa w Warszawie z poddaniem mu wszystkich diecezji Królestwa.
2. Dostosowanie granic diecezji do granic województw kraju.
3. Zmniejszenie ilości kolegiat i beneficjów.
4. Uzyskanie stałej delegacji dla arcybiskupa celem przeprowadzenia procesów informacyjnych biskupów.
5. Ustalenie annat i innych opłat na rzecz Stolicy Apostolskiej.
6. Zwiększenie uprawnień biskupów, a szczególnie arcybiskupa, aby jak najrzadziej była konieczność odnoszenia się do Rzymu.
8. Reforma i zmniejszenie zakonów.
7. Ustanowienie w Warszawie stałego trybunału III instancji.
9. Uzyskanie dla rządu polskiego praw do posiadłości polskich w Rzymie.
10. Uzyskanie dla króla polskiego prawa do prezentowania kandydatów do kardynałatu.
11. Ustalenie jednej drogi komunikowania się duchowieństwa ze Stolicą Apostolską za pośrednictwem ministra spraw zagranicznych w Petersburgu¹².

¹⁰ Dz. Pr. t. 4, s. 242—249, 250—254.

¹¹ AGAD. *Akta Rady Stanu Królestwa Polskiego*, vol. 54, sygn. 165. W AAW znajduje się 1 egzemplarz wydany drukiem ukazu carskiego z 6/18 III 1817 roku „o stopniu dozoru i opieki nad duchowieństwem...” Dz. Pr. nie opublikował tego ukazu.

¹² A. Boudou, *Stolica Święta a Rosja. 1814—1847*, Kraków 1928, t. I, s. 96—99; M. Godlewski, *Monumenta Ecclesiastica Petropolitana*, vol. 3, Petropoli 1909, s. 19—23.

Memoriał został przesłany ambasadorowi rosyjskiemu przy Watykanie Italińskiemu. Do pomocy w rokowaniach ze Stolicą Apostolską przydzielono Italińskiemu ze strony polskiej Leona Potockiego. Prowadzone w Rzymie rokowania natrafiały na bardzo poważne trudności. Zakończyły się w sposób kompromisowy. Zgodę osiągnięto 28 I 1818 roku. Rokowania co prawda doprowadzono do końca, ale wyniki ich nie zostały ogłoszone, gdyż Aleksander nie zamierzał realizować ich w całości, lecz tylko w tych punktach, w których pokrywały się z jego programem. Zarówno Aleksander, jak i rząd polski chcieli usunąć wszystkie problemy, jakie mogły utrudniać sprawne działanie organizacji kościelnej w Królestwie. Oczywiście było dla władz rządowych, że ta sprawnie działająca instytucja kościelna mogła istnieć i działać jako jedna z agend państwowych¹³.

Jednym z pierwszych efektów osiągniętego porozumienia była bulla papieża Piusa VII *Militantis Ecclesiae regimini* z 12 III 1818 roku ustanawiająca arcybiskupstwo i metropolię w Warszawie. Natomiast wydana 30 VI 1818 roku bulla *Ex imposita nobis* realizowała zapowiedziane w poprzedniej przydzielenie sufraganii dla nowozałożonej metropolii¹⁴.

2. Terytorium

Nowa archidiecezja składała się z 275 parafii. Stanowiła połączenie dwóch części dawnej diecezji warszawskiej, utworzonej 19 X 1798 roku liczącej 114 parafii oraz części łowickiej ze 112 parafiami, która przedtem stanowiła część składową archidiecezji gnieźnieńskiej. Dopełnieniem obszaru archidiecezji warszawskiej były niewielkie terytoria odcięte od diecezji lubelskiej, kujawsko-kaliskiej i płockiej, które razem dawały 45 parafii¹⁵.

Diecezja warszawska, która stanowiła istotną część składową nowej archidiecezji, obejmowała w znacznym stopniu dawny archidiakoniat warszawski diecezji poznańskiej. Granica diecezji warszawskiej biegła od połączenia Bugu i Narwi w linii prostej do Wisły, powyżej parafii Zierzno naprzeciw Wilanowa, skąd Wisła do ujścia Pilicy, a następnie Pilicą. Granicą północną diecezji była Wisła aż po okolice Płocka, dokąd diecezja sięgała dekanatem gabińskim. Granica zachodnia biegła wzdłuż dawnych granic archidiakonatu warszawskiego i archidiecezji gnieźnieńskiej, między Łowiczem a Sochaczewem, w okolice Rawy Mazowieckiej, do Pilicy. Diecezję tworzyło 7 dekanatów ze 104 parafiami oraz 4 pa-

¹³ Szerzej na temat rokowań ze Stolicą Apostolską pisze A. Boudou, dz. cyt.

¹⁴ *Bullarii Romani continuatio*, Romae 1849, t. 14, s. 273.

¹⁵ Z. Skiełczyński, *Archidiecezja warszawska w latach 1818—1830*, Warszawa 1974, s. 6 (maszynopis).

rafie warszawskie. W 1800 roku dołączono do diecezji dekanat praski z diecezji płockiej z 6 parafiami — Chotomów, Nieporęt, Nowy Dwór, Praga, Tarchomin, Wieliszew¹⁶. Terytorium powołanej do życia w 1818 roku archidiecezji warszawskiej w latach 1818—1863 było dość stabilne i nie ulegało większym zmianom. Na podstawie schematyzmów można dokonać w miarę dokładnego opisu terytorium archidiecezji oraz sieci parafialnej i dekanalnej.

Północna granica archidiecezji brała swój początek niedaleko Płocka, gdzie ostatnią parafią archidiecezji było Radziwie. Następnie lewym brzegiem Wisły biegła aż do ujścia Bugo-Narwi, dalej wzdłuż rzek na wschód. Graniczne parafie to Nowy Dwór Mazowiecki, Wieliszew, Niegów, Kamieńczyk. Na północy archidiecezja graniczyła w całej swej rozciągłości z diecezją płocką. Wschodnią granicę wyznaczały takie parafie jak Kamionna, Jadów, Pniewnik, Dobre, Oleksin, Cegłów, Kuflew, Latowicz. Dalej granica biegła na zachód w kierunku Wisły, dotykając jej na wysokości Góry Kalwarii. Dalej Wisłą na południe aż do ujścia Pilicy, a następnie Pilicą poprzez Warkę, Przybyszew, Łęgonice, Nowe Miasto, Inowłódz, Tomaszów Mazowiecki. Od strony zachodniej granicznymi parafiami archidiecezji były Będków, Łazanów, Brzeziny, Mileszki, Łódź, Konstantynów, Kazimierz, Tur, Łęczyca, Grabów, Dąbie, Chełmno, Grzegorzew, Borysławice, Imielfo, Łanięta i Gostynin¹⁷.

Wszystkie parafie archidiecezji były zgrupowane w 21 dekanatach: Warszawa-miasto, Warszawa-dekanat zamiejski, Biała Rawska, Błonie, Brzeziny, Gąbin, Gostynin, Grójec, Kłodawa, Kutno, Łęczyca, Łowicz, Piaseczno, Rawa Mazowiecka, Siennica, Skierniewice, Sochaczew, Stanisławów, Stryków, Warka, Zgierz¹⁸.

Liczba parafii należących do poszczególnych dekanatów była zróżnicowana. Dekanaty Błonie i Kutno składały się z 18 parafii i były największe. Dekanaty Gąbin, Grójec, Siennica, Stanisławów miały po 17 parafii, w dekanacie Sochaczew i Zgierz było po 15 parafii, w dekanacie Piaseczno 14 parafii, dekanat Biała Rawska, Stryków i Warka po 13 parafii, dekanat Brzeziny i Łęczyca po 11 parafii, Łowicz i Rawa Mazowiecka po 10 parafii. W dekanacie warszawskim zamiejskim było 7 parafii, natomiast

¹⁶ J. Wysocki, *Biskupstwo warszawskie*, *Nasza Przeszłość* t. 35 (1971), s. 69—113.

¹⁷ *Ordo Divini Officii ad usum Archidiecesis Varsaviensis* (O. D. OF) 1824—1860.

¹⁸ AAW, *Archiwum Archidiecezji Warszawskiej*, ADDG, t. 2 *List Bp. Adm. Arch. W-skiej do duchowieństwa*. Nr 1386 z 6 VIII 1855, bez syg. bez str.

w Warszawie było 6 parafii¹⁹. W omawianym okresie na terenie archidiecezji warszawskiej zamieszkiwało ok. 432.000 wiernych²⁰.

II. Rządcy archidiecezji

Zarząd archidiecezją spoczywał w ręku arcybiskupa, a w czasie sede vacante wikariusza kapitulnego. Pierwszym arcybiskupem metropolitą warszawskim i prymasem Królestwa Polskiego został Franciszek Skarbek Malczewski. Pochodził z Wielkopolski, urodził się w 1754 roku, studia uwieńczone doktoratem prawa odbył w Rzymie. Sakrę biskupią otrzymał w 1815 roku. Mianowany przez Stolicę Apostolską delegatem do zorganizowania sieci diecezjalnej w Królestwie Polskim z szerokim pełnomocnictwem na zdobycie na to środków przez supresję beneficjów prostych. Nominację rządową na arcybiskupstwo otrzymał 31 VII 1818 roku. Zmarł niespodziewanie 18 IV 1819 roku²¹.

Po śmierci abpa Malczewskiego zarząd archidiecezją objął Szcze-pan Koluma Hołowczyc, początkowo jako wikariusz kapitulny, a od 17 XII 1819 roku jako arcybiskup warszawski. Urodził się na Litwie, studiował w Warszawie i Rzymie. Był współpracownikiem prymasa G. Podoskiego i M. Poniatowskiego. Pracował w Komisji Edukacji Narodowej, był członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. Hołowczyc zasiadał w Senacie, był przewodniczącym Sekcji Duchownej w Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, członkiem Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk. Posiadał duże wpływy w ówczesnym rządzie Królestwa. Miał dużo zajęć, które odrywały go od pracy duszpasterskiej. Był pierwszym biskupem diecezji sandomierskiej. Zmarł 27 VIII 1823 roku²².

Dnia 4 IX 1823 roku zarządcą archidiecezji warszawskiej został wybrany Wojciech Skarszewski, dotychczasowy biskup lubelski. Zarządzał archidiecezją jako wikariusz kapitulny sede vacante. Papież Leon XII dnia 11 XII 1824 roku mianował go arcybiskupem warszawskim. W przeciwieństwie do Hołowczyca był Skarszewski doświadczonym pasterzem i administratorem. Rozpoczynając rządy w archidiecezji wydał 22 IX 1824 roku list pasterski, w którym przedstawił program swoich rządów. List posiadał duże znaczenie dla archidiecezji, zawierając wiele przepisów normujących życie duchowieństwa i działalność urzędów kościelnych. Wszystkie następne zarządzenia były rozwinięciem punktów za-

¹⁹ H. Wyczański, *Archidiecezja warszawska w świetle schematyzmu z 1863 roku*, *Studia Theologica Varsaviensia* 6 (1968) nr 1, s. 296.

²⁰ J. Wysocki, *Z dziejów archidiecezji warszawskiej*, *Katalog Archidiecezji Warszawskiej* 1981, s. 35.

²¹ WAW 8 (1969) s. 193.

²² S. Skiełczyński, *Archidiecezja...*, dz. cyt., s. 86—87.

wartych w tym liście. O znaczeniu tego listu świadczy fakt, iż powoływano się na niego jeszcze za rządów arcybiskupa Felińskiego. Był czymś w rodzaju „ustaw synodalnych”. Bardziej szczegółowo będzie omówiony ten list w dalszym ciągu niniejszej rozprawy. Abp Skarszewski był jedną z wybitniejszych postaci życia kościelnego w Królestwie Polskim. Życie zakończył 12 VI 1827 roku²³.

Kapituła metropolitalna warszawska na swym posiedzeniu w dniu 16 VI 1827 roku wybrała wikariuszem kapitulnym *sede vacante* Franciszka Ksawerego Szaniawskiego, scholastyka katedralnego, profesora prawa na Uniwersytecie Warszawskim. Za czasów arcybiskupa S. Hołowczyca pełnił urząd oficjała w Konsystorzu Generalnym Warszawskim. Zarząd archidiecezją sprawował do 4 VII 1828 roku²⁴.

Kolejnym arcybiskupem warszawskim został mianowany Jan Paweł Woronicz, urodzony 28 VI 1757 roku na Wołyniu. Bullę prekonizacyjną, na arcybiskupstwo wydał papież Leon XII 5 lutego 1828 roku. Zanim przybył z Krakowa do Warszawy, upoważnił Woronicz sędziego surrogata Pawła Straszyńskiego do przejęcia od dotychczasowego administratora Szaniawskiego rządów archidiecezją, co nastąpiło 4 VII 1828 roku²⁵. Rządy arcybiskupa Woronicza, jak utrzymuje ks. Z. Skiełczyński w swej rozprawie o archidiecezji warszawskiej, nie zostały po sobie żadnego piętna ani w dziedzinie duszpasterstwa, ani administracji i gdyby nie liczyć podróży do Austrii, trwały tylko rok czasu²⁶. Zmarł w Wiedniu 6 XII 1829 roku, przebywając na kuracji w Marienbardzie. Po śmierci arcybiskupa Woronicza zarząd archidiecezją sprawowali kolejno wikariusze kapitulni. Przeważnie byli to pracownicy kapituły metropolitalnej, wyżsi urzędnicy Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej.

Czarnecki Edward — wikariusz kapitulny od 17 XII 1829 do 5 III 1831 roku²⁷.

Paszkwicz Adam od 11 III 1831 do 17 X 1833 roku²⁸.

Straszyński Paweł od 17 X 1833 do 9 I 1837 roku²⁹.

Krótki był okres rządów w archidiecezji arcybiskupa Stanisława Kostki Choromańskiego. Mianowany przez rząd arcybiskupem metropolitą Warszawy, został prekonizowany 10 XI 1836 roku.

²³ Tamże, s. 99.

²⁴ AAW, *Akta Abpów Warsz.*, 1794—1833, s. 563. *Odezwa Wikariusza kapitulnego do KRWRiOP z 4 VII 1828.*

²⁵ Tamże, *Konsystorz Jeneralny Zarządzenia*. 1819—1845, KGAW. 4 VII 1828, bez nr.

²⁶ Z. Skiełczyński, *Archidiecezja...*, dz. cyt., s. 107.

²⁷ WAW 8 (1969) s. 193—196.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

Zmarł 21 II 1838 roku w Warszawie. Na uwagę zasługuje fakt, że on właśnie nabył pałac przy ulicy Miodowej, który do dziś jest siedzibą arcybiskupów warszawskich³⁰.

Nastąpił znów długi okres, kiedy archidiecezja pozbawiona była pełnej obsady arcybiskupiej i zarząd powierzono wikariuszom kapitulnym. Pierwszym z nich był kanonik warszawski Michał Wierzbowski, wybrany na ten urząd 26 II 1838 roku, zrezygnował 28 II tegoż roku³¹. Po tej decyzji wybór padł na Tomasza Wieniawę Chmielewskiego, biskupa sufragana warszawskiego. Zarządził archidiecezją od 28 II 1838 roku do swej śmierci, która nastąpiła 30 VIII 1844 roku³².

Antoni Melchior Fijałkowski został wybrany wikariuszem kapitulnym 13 września 1844 roku, po śmierci bpa Chmielewskiego³³. Długie lata kierował archidiecezją jako wikariusz kapitulny. Arcybiskupem warszawskim został prekonizowany 10 I 1857 roku. Zmarł w Warszawie 5 X 1861 roku. Stał na czele Kościoła warszawskiego w trudnych latach wzmagającego się ucisku carskiego³⁴.

Prałat kapituły metropolitalnej i oficjał w Konsystorzu Generalnym Antoni Białobrzeski przejął zarząd osieroconej archidiecezji warszawskiej 12 X 1861 roku. Wskutek profanacji kościołów katedralnego i bernardynów nakazał zamknięcie wszystkich kościołów w Warszawie. Uwięziony przez władze carskie, skazany na śmierć, a następnie ułaskawiony³⁵.

W końcu 1861 roku wrzenie polityczne w Warszawie i całym Królestwie wzmagало się, dlatego władze carskie dążyły do uspokojenia zaistniałej sytuacji. Elementem w tej grze politycznej była szybka zgoda na mianowanie nowego arcybiskupa w Warszawie. Został nim mianowany 6 I 1862 roku Zygmunt Szczesny Feliński. Urząd swój w Warszawie pełnił tylko przez 16 miesięcy³⁶. Za bezkompromisową patriotyczną postawę wywieziony 14 VI 1863 roku do Gacznyna k. Petersburga, a następnie do Jarosławia nad Wołgą³⁷.

W omawianym okresie 1818—1863 zarządzało archidiecezją 7 arcybiskupów: Malczewski, Hołowczyc, Skarszewski, Woronicz, Choromański, Fijałkowski, Feliński. Jednak urząd arcybiskupi był w pełni obsadzony tylko przez 18 lat. Pozostałe 27 lat zarząd

³⁰ J. Wysocki, *Z dziejów Archidiecezji...*, dz. cyt., s. 53.

³¹ WAW 8 (1969) s. 194.

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ H. Wyczański, *Arcybiskup Z. Sz. Feliński 1822—1895*, Warszawa 1975, s. 144.

³⁵ Tamże, s. 145.

³⁶ Tamże, s. 142.

³⁷ Tamże, s. 285.

archidiecezją spoczywał w rękach wikariuszy kapitulnych³⁸. Ze-stawienie powyższych danych pozwala stwierdzić, że kadencje arcybiskupów były krótkie, zmiany personalne były więc częste. W przeciągu 45 lat archidiecezją warszawską zarządzało 14 osób, z których 7 zarządzało w sposób pełny z władzą arcybiskupią, pozostałych 7 jako wikariusze kapitulni *sede vacante*.

Po śmierci arcybiskupa J. P. Woronicza archidiecezją zarządzali wikariusze kapitulni przez 6 lat, następnie zarząd na 1 rok objął arcybiskup Choromański, a po jego rychłej śmierci przez następne 19 lat Warszawa nie posiadała arcybiskupa-metropolity³⁹. Taki stan rzeczy spowodowany był przez ówczesne władze carskie, które decydowały o obsadzaniu stanowisk kościelnych, a którym jednocześnie zależało na osłabieniu Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim.

III. Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej i jego kompetencje

Bez wątpienia bardzo ważną rolę w zarządzie archidiecezją warszawską pełnił Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej, na czele którego stał oficjał mianowany przez arcybiskupa. Jednak w czasie *sede vacante* ustawała władza oficjała. Wikariusz kapitulny nie mógł ustanowić oficjała⁴⁰. W zarządzie archidiecezją pomagali mu bezpośrednio sędziowie surrogaci, a to dlatego, że stolica biskupia była przez długie lata nie obsadzona, tym samym zajmowali znaczące miejsce w Konsystorzu Generalnym archidiecezji. Zdarzały się sytuacje, że nawet w czasie pełnej obsady urzędu arcybiskupiego rządcą archidiecezji nie mianował oficjała. Powołał tylko do pomocy sędziów surrogatów, zwiększając ich liczbę do trzech⁴¹.

W prawie kanonicznym w XIX wieku urząd oficjała był utożsamiony z urzędem wikariusza generalnego. Było to spowodowane decyzjami Soboru Trydenckiego, który w dekretach swoich traktował te nazwy jako zamienne na określenie tego samego urzędnika⁴². W takim też znaczeniu będzie rozumiane słowo oficjał w niniejszej rozprawie. Urząd oficjała spotykamy w XIII wieku, wcześniej władzę powierzoną oficjałom sprawowali archidiaconi. Integralność władzy biskupiej była zagrożona, ponieważ archidiaconi tworzyli w ramach diecezji niezależne organizmy, niejako mniejsze diecezje. Biskupi, broniąc swoich interesów, po-

³⁸ O. D. OF., 1818—1864.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ X, III, 9, 1; S. Aichner, *Compendium Iuris Ecclesiastici ad usum cleri, Brixinae* 1887, wyd. 6, s. 408—411.

⁴¹ O. D. OF., 1827, s. 64—65.

⁴² Sess. 24, c. 12, 16 de refor. *Officialis seu vicarius generalis*.

czynając od XIII wieku, zaczęli powoływać w każdym archidiaconacie swoich zastępców *vicarii foranei* — rodzaj dziekanów natomiast przy sobie ustanawiali głównego zastępcę wikariusza generalnego dla spraw administracyjnych oraz oficjała dla spraw sądowych. Rezultatem tego procesu było stopniowe trwanie władzy przez archidiaconów⁴³. Urząd wikariusza generalnego — oficjała pojawia się w XIII wieku. W sposób wyraźny mówi o nim *Liber Sextus* papieża Bonifacego VIII z 1298 roku⁴⁴. Na powstanie tego urzędu wpłynęły także takie czynniki, jak: wzrost zadań biskupów spowodowany zwiększeniem kompetencji sądownictwa kościelnego, zwiększenie liczby ludności, rozwój organizacji parafialnej, a także sprawowanie przez biskupów licznych świeckich funkcji⁴⁵.

Oficjał posiadał władzę biskupią zwyczajną i powszechną⁴⁶. Był powołany do pomocy biskupowi w zarządzie diecezją, z mocy prawa wykonywał swoją władzę w zastępstwie i na odpowiedzialność biskupa, co na mocy tej władzy było uważane za tożsame z decyzją biskupa i dlatego apelować od decyzji oficjała nie można było do ordynariusza, lecz do metropolity⁴⁷. Wynika to stąd, że władza oficjała nie była delegowana, lecz zwyczajna, przywiązana przez prawodawcę kościelnego do urzędu. Kto obejmował urząd oficjała, tym samym był wyposażony we władzę z nim związaną. Dlatego biskup, ustanawiając oficjała, władzy mu nie nadawał, ponieważ nadało mu ją samo prawo, wskazywał tylko osobę, która będzie tę władzę posiadała i sprawowała. Biskup przez specjalny mandat wskazywał oficjałowi sprawy, które może załatwiać. Kościół, nadając oficjałowi władzę zwyczajną, nadał ją całą, ale przez ten fakt nie zamierzał biskupa pozbawić jego władzy ani jej ograniczać jako naczelnego rządcy diecezji. Biskup mógł ważniejsze sprawy dla siebie zarezerwować i w tych wypadkach oficjał żadnej władzy nie posiadał. Prawo wymieniało szczegółowo te sprawy, w których biskup wyłącznie zachowuje władzę dla siebie⁴⁸.

Biskup w dokumencie nominacyjnym zaznaczał, które sprawy zachowuje dla siebie, a które oficjałowi załatwiać pozwala. Wła-

⁴³ Vernz-Vidal, *Ius canonicum*, t II, Romae 1943, n. 634; R. Na z, *Vicaire Général*, w: DDC, t. VII, s. 1499—1503.

⁴⁴ VI° I, 13, 1—3.

⁴⁵ E. Fournier, *Les origines du vicaire général*, Paris 1922; A. Vetulani, *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*, w: *Nova Polonia Sacra* t III (1939) s. 1—56; P. Hemperek, *Oficjał okręgowy w Lublinie w XV—XVIII w.*, Lublin 1974, s. 42—52.

⁴⁶ S. Aichner, *Compendium Iuris Ecclesiastici au usum cleri*, Brixinae 1887, wyd. VI, s. 417—418; S. C. Ep. et Reg. *Nullius 22 dec. 1628*, Fontes IV, nr 1736.

⁴⁷ S. Aichner, dz. cyt., s. 416—417.

⁴⁸ Tamże, s. 417—418.

dzy mu nie nadawał, lecz tylko wyjaśniał, co do oficjała należeć nie będzie, ponieważ z mocy prawa zarezerwowane jest biskupowi⁴⁹. Władza oficjała była powszechna, obejmowała całą diecezję oraz dotyczyła wszystkich osób i spraw. Uprawnienia specjalne udzielane biskupowi przez Stolicę Apostolską mogły być przekazane oficjałowi, ale tylko na zasadzie delegacji. Wybór oficjała należał wyłącznie do biskupa. Biskup nie był zobowiązany radzić się w tej sprawie kapituły ani pytać ją o zezwolenie⁵⁰.

Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej został zorganizowany wraz z powstaniem nowej archidiecezji. Pierwszych nominacji w Konsystorzu dokonał arcybiskup Malczewski, chociaż schematyzmy na rok 1819 nie uwzględniają Konsystorza i jego urzędników, to jednak w piśmie Malczewskiego, którym zawiadamia K.R.W.R.i O.P. o objęciu rządów z dniem 2 I 1819 roku, informował o powołaniu na urząd oficjała ks. A. Fijałkowskiego, na sędziów surrogatów Adama Królikiewicza i Antoniego Kotowskiego⁵¹.

Do najważniejszych dokumentów normujących działalność Konsystorza oraz określających jego kompetencje w omawianym okresie należą:

1. List pasterski do duchowieństwa archidiecezji warszawskiej z 22 IX 1824 roku wydany przez arcybiskupa W. Skarszewskiego⁵².
2. Dokumenty nominacyjne urzędników Konsystorza wydawane przez rządców diecezji⁵³.
3. Ukaz Aleksandra I z 6/18 III 1817 roku oznaczający stopień dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim w Królestwie Polskim i funduszami przez niego posiadany⁵⁴.
4. Konkordat z dworem rosyjskim z 22 lipca (3 sierpnia) 1847 roku⁵⁵.

1. *List pasterski arcybiskupa Skarszewskiego
z 22 września 1824 roku*

List ten przez całe dziesięciolecie był dokumentem wiążącym dla administracji kościelnej w archidiecezji warszawskiej. Jeszcze

⁴⁹ VI°, I, 13, 2—3.

⁵⁰ X, V, 41, 1.

⁵¹ Z. Skiełczyński, dz. cyt., s. 115.

⁵² W. Skarszewski, *List pasterski do duchowieństwa archidiecezji warszawskiej z 22 IX 1824*, b.m. wyd., s. 4—19.

⁵³ AAW. *Akta Arcybiskupów Warszawskich 1794—1833*, t. I, II, sygn. 925.

⁵⁴ AAW, *Książka do zapisywania kursoriów od dn. 26 II 1817 do 1826 r. par. Jazgarzew*, s. 3, sygn. 287.

⁵⁵ Dz. Pr., t. 50, s. 99.

w 1860 roku i 1861 roku odwoływał się dziekan foralny łowicki do postanowień zawartych w tym dokumencie⁵⁶. Znaczenie tego listu, który poruszał sprawy konsystorza, seminarium, duchowieństwa, duszpasterstwa, było szczególnie ważne, bowiem poprzez całe XIX stulecie nie zwołano synodu diecezjalnego, który podjąłby szczegółowe decyzje dotyczące życia religijnego w archidiecezji warszawskiej.

Pierwszą część listu stanowią przepisy dla konsystorza, który arcybiskup nazywa swoim „Urzędem namiestniczym”. Idea przewodnia, jaka ma kierować pracą Konsystorza, to służba na rzecz sprawiedliwości, bez żadnej zwłoki, w oparciu jedynie o ustawy kościelne⁵⁷. Konsystorz był zobowiązany do składania biskupowi raz na miesiąc raportu o stanie diecezji, aby biskup mógł skutecznie zaradzić wszystkim potrzebom.

Na pierwszym miejscu arcybiskup Skarszewski polecił Konsystorzowi sądenie spraw małżeńskich. Zwracał uwagę na pilne i wnikliwe rozważanie tych spraw, aby zbyt pochopnie nie wyrokować o nieważności związków małżeńskich.

Do zadań Konsystorza należało rozpatrzenie na drodze sądowej skarg wnoszących na kapłanów. Arcybiskup polecał, aby urzędnicy stosowali się do rozporządzeń Soboru Trydenckiego przy sądeniu tego rodzaju spraw⁵⁸. Następnie wszyscy duchowni, zarówno świeccy jak i zakonnicy, którzy będą przyjmować święcenia kapłańskie, obejmować zarząd parafii oraz ubiegać się o zezwolenie do słuchania spowiedzi, mają złożyć egzamin przed egzaminatorami powołanymi przez Konsystorz. Zadaniem Konsystorza było także przygotowanie tematów egzaminacyjnych⁵⁹.

Konsystorz miał udzielać kapłanom aprobaty do słuchania spowiedzi. Zezwolenie nie mogło być wydane na okres dłuższy niż 1 rok. Zakonnicy, którzy by chcieli głosić kazania w kościołach, oprócz zezwolenia od swoich przełożonych, musieli uzyskać specjalne zezwolenie od Konsystorza. Konsystorz mógł wydać takie zezwolenie, o ile wcześniej upewnił się o dostatecznej wiedzy oraz właściwym życiu ubiegającego się zakonnika⁶⁰. Konsystorz w imieniu biskupa miał czuwać, aby corocznie każdy kapłan archidiecezji warszawskiej odbył w wyznaczonym miejscu i czasie pięciodniowe rekolekcje. Dotyczy to również tych, którzy mieli przyjąć święcenia kapłańskie⁶¹.

⁵⁶ AAW. *Książka do wpisywania okólników dekanalnych i rządowych*, w: por.. Kompina 1845—1879, s. 143, bez sygn.; H. Wyczański, *Arcybiskup Z. Sz. Feliński*, Warszawa 1975, s. 199.

⁵⁷ W. Skarszewski, dz. cyt., s. 4.

⁵⁸ W. Skarszewski, dz. cyt., s. 8.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ Tamże, s. 9.

⁶¹ Tamże, s. 10.

Kapłani z obcych diecezji mogli być dopuszczeni do odprawiania Mszy świętej na terenie archidiecezji tylko na podstawie wyraźnego zezwolenia Konsystorza⁶². Władzy Konsystorza poddano obsadę wakujących beneficjów. Arcybiskup Skarszewski stanowczo zakazał kumulowania beneficjów. Kapłanom archidiecezji nie wolno było posiadać dwóch beneficjów⁶³. Dał wskazanie Konsystorzowi, aby nie przyjmował próśb o dyspensę, ponieważ arcybiskup nie będzie takich próśb przekazywał do Rzymu⁶⁴.

Konsystorz miał czuwać nad wychodzącymi w archidiecezji książkami o tematyce religijnej. Kto chciałby wydać drukiem taką książkę, zobowiązany był przedstawić ją do wglądu cenzurze duchownej w Konsystorzu. Wszelkie dostrzeżone nieprawidłowości oraz książki zawierające błędną naukę, bądź uwłaczające dobrym obyczajom Konsystorz zgłaszał biskupowi, który podejmował odpowiednie kroki⁶⁵.

Wreszcie abp W. Skarszewski zlecił Konsystorzowi ogólną troskę o stan duszpasterstwa w diecezji: sprawowanie sakramentów świętych, odprawianie Mszy świętej, przepowiadanie Słowa Bożego, wyjaśnianie artykułów wiary, zapobieganie fałszywej pobożności⁶⁶.

2. Dokumenty nominacyjne urzędników Konsystorza

List pasterski arcybiskupa Skarszewskiego z 22 IX 1824 roku nakreślał ogólny program pracy Konsystorza Generalnego. Szczegółowe uprawnienia nadane tej instytucji i ludziom w niej pracującym znajdujemy w dokumentach nominacyjnych na poszczególne urzędy.

Arcybiskup Jan Paweł Woronicz ustanawiając dnia 24 XI 1829 roku ks. Macieja Węgierskiego wikariuszem generalnym archidiecezji warszawskiej na czas swojej nieobecności, a jednocześnie prezesem Konsystorza, wyposażył go w szerokie uprawnienia⁶⁷. „Uznaliśmy za rzecz odpowiednią mianować cię wikariuszem generalnym in spiritualibus et temporalibus na teren całej archidiecezji z klauzulą ut alter ego. W tym celu udzielamy ci wszelkich uprawnień, które do naszego urzędu arcybiskupiego w jakikolwiek

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże, s. 11.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże, s. 12.

⁶⁷ AAW, *Akta Arcybiskupów Warszawskich 1794—1833*. Dokument nominacyjny na wikariusza generalnego dla ks. Macieja Węgierskiego Dziekana Kapituły Metropolitalnej Warszawskiej sporządzony w Wiedniu 24 XI 1829 r., potwierdzony przez Ambasadę Rosyjską w Wiedniu jako autentyczny, s. 639—646, sygn. 925.

sposób należą. Będziesz mógł korzystać z wszelkiej władzy sądowniczej, zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, a także przyjmować apelacje od decyzji niższych urzędów, będziesz mógł udzielać pozwolenia na celebrowanie w pontyfikaliach w kościele metropolitalnym warszawskim przy ołtarzu zastrzeżonym dla biskupa, udzielać listów polecających zarówno do święceń wyższych jak i niższych tym tylko, którzy byli zaaprobowani przez egzaminatorów, uwalniać od wypadków zastrzeżonych i delegować te władze innym, dyspensować od nieregularności i uwalniać od suspens wynikających z przestępstw tajnych oraz od innych grzechów zarezerwowanych Stolicy Apostolskiej i udzielonych arcybiskupowi warszawskiemu. Abyś mógł wykonywać uprawnienia, które Stolica Apostolska nam specjalnie udzieliła tzw. udzielenie łaski zarówno w sprawach duchowych jak i doczesnych bez żadnego ograniczenia udzielamy ci władzy z klauzulą *ut alter*"⁶⁸.

Przytoczony dokument jest jednym z nielicznych, który zachował się do naszych czasów, dotyczy ustanowienia wikariusza generalnego archidiecezji warszawskiej w omawianym okresie.

Oficjał, czyli wikariusz generalny kierował Konsystorzem w czasie, gdy stolica biskupia była obsadzona. Natomiast w czasie *sede vacante* zarządzający archidiecezją wikariusz kapitulny nie miał prawa ustanawiać oficjała. W tym czasie pierwszymi osobami w Konsystorzu byli sędziowie surrogaci. Z zasady było ich zawsze dwóch. Urząd ten nabrał szczególnego znaczenia, gdy w diecezji nie było oficjała, a nawet gdy urząd oficjała był obsadzony, sędziowie surrogaci byli jego bezpośrednimi zastępcami⁶⁹.

Z kilku zachowanych aktów nominacyjnych na urząd sędziego surrogata, pochodzących z różnych okresów, można zorientować się, jaką władzę posiadali ci urzędnicy konsystorza⁷⁰.

Sędzia surrogat posiadał władzę:

1. Rozpatrywania wszystkich spraw sądowych, zarówno I jak i II instancji.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Surrogat albo sędzia surrogat od łac. *subrogo*, czyli wybierać na czyjeś miejsce. Zastępuje w sadach albo oficjała albo czasem sam sędzi własną powagą i jurysdykcją. w: Podręczna Encyklopedia Kościelna. Warszawa 1913. t. 36—38, s. 224.

⁷⁰ AAW. *Akta Arcybiskupów Warszawskich 1794—1833*, t. I, syg. 925, Akt nominacyjny ks. A. Paszkowicza z dn. 6 czerwca 1829 r. ustanawiający go sędzią surrogatem. KGAW wydany przez arcybiskupa J. P. Woronicza, s. 59—592. Akt nominacyjny ks. A. Białobrzeskiego z dn. 3 stycznia 1839 r. na sędziego surrogata w KGAW wydany przez bp T. Chmielewskiego wikariusza kapitulnego, *Akta Abpów Warsz. 1794—1833*, t. 2, s. 292—293. Akt nominacyjny ks. L. Gruszeckiego z dn. 26 czerwca 1855 na sędziego surrogata w KGAW wydany przez bp A. Fijałkowskiego wikariusza kapitulnego, *Akta Abpów Warsz. 1794—1833*, t. 2, s. 664—665.

2. Rozstrzygania wszelkich sporów wniesionych do sądu biskupiego tak pomiędzy osobami świeckimi jak i duchownymi.
 3. Rozstrzygania sporów, spraw majątkowych, małżeńskich i innych z prawa należących do sądu biskupiego.
 4. Wydawania wyroków, zawiązywania sporów, przesłuchiwanie świadków, przyjmowania dowodów w sprawach spornych.
 5. Obsadzania wakujących beneficjów i odwoływania z nich.
 6. Zatwierdzania na beneficja prywatnego nadania.
 7. Nominacji i odwoływania wikariuszów.
 8. Sprawowania jurysdykcji nad zakonnikami.
 9. Nakładania kar na duchownych, kierowania do domów poprawy, a w razie potrzeby używania pomocy władz świeckich.
 10. Udzielania proboszczom zezwolenia na posługiwanie się innymi kapłanami zarówno diecezjalnymi jak i zakonnymi przy spowiadaniu wiernych.
 11. Udzielania kapłanom aprobaty do spowiadania i udzielania władzy rozgrzeszania z grzechów zarezerwowanych ordynariuszowi.
 12. Udzielania władzy na pobłogosławienie związku małżeńskiego w czasach zakazanych.
 13. Zwolnienia od zapowiedzi przedślubnych z powodu prawdziwej i słusznej racji.
 14. Udzielania indultu do:
 - a) błogosławienia kościołów, kaplic, ołtarzy, ornatów, cmentarzy, delegowania przedstawiciela, aby w razie zbeczczenia tychże mógł dokonać rekoncylacji,
 - b) poświęcenia paramentów kościelnych i innych przedmiotów koniecznych do Mszy świętej, jednakże tylko tych, których nie trzeba namaszczać.
 15. Wszelkie inne uprawnienia, które z prawa i zwyczaju przysługują rządcom diecezji, a które przekazane są sędziemu surrogatowi.
 16. Zobowiązanie do comiesięcznego składania sprawozdania wikariuszowi kapitulnemu ze sposobu wykonywania tej władzy⁷¹.
- Sędziowie surrogaci w Konsystorzu Generalnym Warszawskim w latach 1818—1863 odgrywali bardzo istotną rolę, tym bardziej że w omawianym okresie archidiecezja warszawska była przez szereg lat pozbawiona arcybiskupa i zarządzana przez wikariuszy kapitulnych, których bezpośrednio w zarządzie wspomagali sędziowie surrogaci. Był to najbardziej stabilny i zawsze obsadzony urząd w Konsystorzu⁷².

⁷¹ Tamże, I, s. 591—592, t. II, s. 292—293, t. II, s. 664—665.

⁷² O. D. OF., 1818—1864.

3. *Ukaz królewski z 6/18 marca 1817 roku*

Obok prawa kościelnego określającego kompetencje Konsystorza i jego urzędników również prawo państwowe stanowiło pewne przepisy dotyczące funkcjonowania Konsystorza. Była to instytucja, która działała w każdej diecezji Królestwa Polskiego. Ukaz królewski cara Aleksandra I z 6/18 III 1817 roku, oznaczający stopień dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim w Królestwie Polskim i funduszami przez niego posiadanymi, był podstawowym państwowym aktem prawnym, który określał pozycję prawną Kościoła katolickiego w Królestwie Polskim oraz zakres jego podporządkowania władzom państwowym⁷³.

Jest rzeczą znaną, że ukaz ten nie został opublikowany w Dzienniku Praw Królestwa Polskiego, jak to było powszechnie praktykowane. Władzom cywilnym zależało, aby treść tego aktu nie dotarła do ogółu społeczeństwa⁷⁴. Pełny tekst aktu był przesłany do Konsystorza Archidiecezji Warszawskiej, a następnie Konsystorz przesłał duchowieństwu⁷⁵. Art. 14 powyższego aktu zobowiązuje biskupów, aby za każdym razem powiadamiali Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o dobranych przez siebie urzędnikach pracujących w Konsystorzu.

Konsystorze zobowiązane są do powiadamiania KRWRiOP o wyborach przełożonych zakonnych jak również o wszystkich zmianach personalnych dokonywanych w klasztorach⁷⁶. Wszelka korespondencja urzędowa pomiędzy zakonami a rządem odbywać się miała przez pośrednictwo Konsystorza. Z kolei art. 21 cytowanego aktu podawał spis kar, jakie mogą być wymierzone duchownym przez sądy kościelne, działające jako część Konsystorza. Za wykroczenia i występki przeciw powołaniu i obowiązkowi duchownym mogą skazywać na:

- 1) karę pieniężną na rzecz Instytutu Dobroczynnego, która jednak nie powinna przekraczać sto złotych;
- 2) skierowanie na rekolekcje przez miesiąc w klasztorze lub seminarium;
- 3) zawieszenie w obowiązkach duchownych;
- 4) pozbawienie beneficjum;
- 5) zakaz sprawowania obowiązków kapłańskich⁷⁷.

⁷³ Ukaz z 6/18 III 1817 r..., dz. cyt., tekst tego aktu znajduje się także w: AAW. *Książka do zapisywania kursoriów od dn. 26 II 1817 r. do 1826 r. par. Jazgarzew*, s. 3—5, syg. 287.

⁷⁴ E. Kipa, *Materiały do dziejów walki społecznej i narodowo-wyzwoleńczej w XIX w.*, Warszawa 1954, s. 168.

⁷⁵ AAW, *Książka do zapisywania kursoriów par. Jazgarzew*, dz. cyt., s. 10.

⁷⁶ Ukaz Aleksandra I z 6/18 III 1817 r. *O stopniu dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim...*, dz. cyt., art. 16.

⁷⁷ Tamże, art. 21.

Konsystorz zobowiązany był informować KRWRiOP o wszystkich przypadkach nałożenia kar, o których mowa w pkt 3, 4, 5 art. 21. Sąd duchowny do rozpatrzenia tych spraw zebrać się mógł po otrzymaniu upoważnienia KRWRiOP. Zapadłe wyroki należało przesyłać do teje komisji⁷⁸.

4. Konkordat z 1847 roku

Jednak najwięcej miejsca sprawom Konsystorza i jego kompetencjom poświęca konkordat zawarty pomiędzy Stolicą Apostolską a Dworem Rosyjskim dnia 22 VII/3 VIII 1847 roku⁷⁹. Wyraźnie stwierdzono, że biskup sam jeden jest sędzią i zarządcą spraw duchownych swej diecezji. W dokumencie tak wielkiej wagi określono, jakie sprawy powinny być rozpatrywane najpierw przez konsystorze diecezjalne.

Do pierwszego zespołu spraw należały te, które dotyczyły duchowieństwa diecezjalnego. Przede wszystkim dyscypliny kościelnej. Wykroczenia osób duchownych, które nie powodowały pozbawienia urzędu lub zamknięcia w klasztorze na dłuższy czas, rozstrzygał biskup bez zasięgania zdania Konsystorza. Gdyby wyraził życzenie zasięgnięcia opinii Konsystorza, mógł to uczynić zawsze tak jak w każdej innej sprawie. Konsystorz rozpatrywał sprawy sporne między duchownymi dotyczące własności kościelnych zarówno ruchomych jak i nieruchomości. Przyjmował do rozpatrzenia skargi i zażalenia przeciwko duchowieństwu, a dotyczące zniesławienia, wyrządzonej krzywdy lub niewypełnienia zobowiązań wypływających z prawa lub z czynu. Skargi tego rodzaju mogły wnosić zarówno osoby duchowne, jak i świeckie. Konsystorz był zobowiązany rozpatrzeć skargę, jeżeli skarżący obrał taką drogę otrzymania zadośćuczynienia⁸⁰. I wreszcie do pierwszego bloku spraw należały także te, które dotyczyły orzeczenia nieważności ślubów zakonnych. Zaznaczono, iż należy je rozpatrywać według przepisów zawartych w bulli papieża Benedykta XIV *Si datam*⁸¹. Drugi zespół spraw rozpatrywanych przez Konsystorz dotyczył osób świeckich. Przede wszystkim były to sprawy dotyczące sakramentu małżeństwa, ale także dotyczące akt stanu cywilnego urodzenia, chrztu, śmierci itd.

W konkordacie z 1847 roku określono sposób sądzenia spraw małżeńskich, jak również innych kościelnych. Pierwszą instancję jurysdykcji duchownej w tych sprawach stanowić mieli biskupi diecezjalni danego miejsca, a w diecezji arcybiskupiej, arcybiskup

⁷⁸ Tamże, art. 22.

⁷⁹ Dziennik Praw Królestwa Polskiego, *Konkordat z 22 lipca/3 sierpnia 1847 roku*, t. 50, s. 101—127.

⁸⁰ Tamże, art. 14.

⁸¹ Tamże.

ze swoimi właściwymi konsystorzami, według przepisów, jakie znajdowały się w art. 15 tegoż konkordatu. Drugą instancją co do spraw osądzanych w pierwszej instancji przez arcybiskupa był biskup jednej z najbliższych diecezji, który wcześniej został do tego upoważniony przez papieża. Jeżeli zachodziła niezgodność między wyrokami dwóch pierwszych instancji jurysdykcji duchownej, jak również w przypadku apelacji, skargi lub protestu rozsądzenie spraw małżeńskich należało do Stolicy Apostolskiej w Rzymie⁸². Trzeci zespół spraw, to sprawy mieszane. Konsystorz wyrokował o nałożeniu pokuty kanonicznej za dokonane zbrodnie, przewinienia lub występki, które wcześniej zostały osądzone przez sądy państwowe⁸³. Do czwartego zespołu spraw należało rozłożenie funduszów na utrzymanie duchowieństwa, kontrola wydatków, dokonywanie sprawozdań ze stanu funduszów oraz omawianie spraw i podejmowanie decyzji dotyczących remontów lub budowy kościołów, kaplic i innych budynków kościelnych, zgodnie z przepisami państwowymi, jakie w tej tematyce obowiązują⁸⁴.

Oprócz tego Konsystorz zobowiązany był składać spisy duchownych i parafii należących do diecezji, rozsyłać zarządzenia i inne ogłoszenia, które nie dotyczyły spraw zarządu diecezji⁸⁵.

Sprawy wyżej wymienione były rozstrzygane przez biskupa po ich rozpatrzeniu w Konsystorzu. Konkordat zaznaczał, że Konsystorz jest w stosunku do biskupa organem doradczym. Biskup nie jest zobowiązany uzasadniać swojej decyzji nawet w wypadkach, gdyby jego zdanie było odmienne od zdania Konsystorza⁸⁶.

Wszystkie inne sprawy w diecezji zwane administracyjnymi, sprawy sumienia *casus conscientiae*, *fori interni*, a nawet i sprawy dyscyplinarne, które jak to było zaznaczone, nie powodują większych kar, jak tylko lekkie pokuty lub napomnienia pasterskie, zależały bezpośrednio od władzy biskupa i podlegały jego własnej i wyłącznej decyzji⁸⁷.

Biskup powoływał i odwoływał wszystkich członków Konsystorza. Urzędy w Konsystorzu mogły obejmować wyłącznie osoby duchowne. Jednak, aby biskup mógł mianować członków Konsystorza, musiał otrzymać zgodę rządu. Gdy biskup uznał w swoim sumieniu za właściwe odwołać kogoś ze składu Konsystorza, powinien zaraz wyznaczyć inną osobę, uzyskawszy wcześniej dla niej

⁸² Tamże, por. *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskim*, Warszawa 1860, t. 1, s. 301—303; *Prawo o małżeństwie z 1836 r.*, art. 78—83.

⁸³ Tamże, art. 14.

⁸⁴ Dz. Pr. t. 6, s. 242; t. 8, s. 320; t. 13, s. 315; t. 21, s. 270.

⁸⁵ Dz. Praw, *Konkordat*, dz. cyt., t. 50, art. 14.

⁸⁶ Tamże, art. 15.

⁸⁷ Tamże, art. 16.

akceptację rządu⁸⁸. Natomiast skład kancelarii konsystorskiej do zatwierdzenia biskupa miał przedstawiać sekretarz Konsystorza⁸⁹.

Sprawa powołania specjalnego sekretarza w Konsystorzu była bardzo drażliwa. W czasie pertraktacji prowadzonych przed zawarciem konkordatu poświęcono jej wiele miejsca⁹⁰. W poufnej depeszy ministra Nesselrode do negocjatorów Błudowa i Buteniewa pisał on, że w żadnym wypadku nie można przyznać biskupom prawa mianowania sekretarzy w Konsystorzu⁹¹. Nominacja sekretarza w Konsystorzu należeć będzie do rządu. Ponieważ, jak zaznaczono w instrukcji, chodzi tu o zapewnienie niezbędnego pośrednictwa pomiędzy władzą biskupa i rządem, tak aby utrzymać idealną zgodność pomiędzy postanowieniami podejmowanymi przez pierwszą ze stron, a równocześnie zapewnieniem drugiej możliwości respektowania i wykonywania tych decyzji⁹².

Należy wywierać presję na Stolicę Apostolską, jak utrzymywała strona rosyjska, aby wyposażyć w takie uprawnienia sekretarza w Konsystorzu, który mogłby dać gwarancje, że postanowienia biskupa i konsystorza nie zawierają czegoś, co byłoby niezgodne z ogólnie obowiązującym ustawodawstwem państwowym⁹³. Tego rodzaju kontrola, aczkolwiek czysto negatywna, mogła być sprawowana wyłącznie przez przedstawiciela władzy świeckiej. Otóż ten przedstawiciel-prawnik mógł być wyznaczony jedynie przez władzę, którą reprezentuje. Zresztą, dodaje dalej, Stolica Apostolska zdaje się wyrażać swą aprobatę, gdy chodzi o celowość posługiwania się osobą świecką⁹⁴. Dzięki swej świeckości nie może być ona utożsamiana z pozostałymi członkami Konsystorza, których stanowisko uznawane jest kanoniczne jako efekt osobistej decyzji biskupa.

Decyzje biskupów i ich konsystorzy mogły być obowiązujące dla państwa i wykonywane za jego zgodą jedynie w tym przypadku, gdy wykazana zostanie zgodność tych aktów z ogólnie obowiązującym ustawodawstwem państwowym⁹⁵. Minister Nesselrode z woli cesarza rosyjskiego zobowiązywał negocjatorów do przedstawienia pełnomocnikom papieskim dwóch alternatyw. Jedna z

⁸⁸ Tamże, art. 17.

⁸⁹ Tamże, art. 18.

⁹⁰ *Sacrum Millennium Poloniae, Le Concordat de 1847 avec la Russie d'après les documents authentiques par Sophie Olszanowska-Skowrońska, Copie d'une dépêche de Nesselrode à Bloudoff et Bouteneff, St. Petersburg 28 mars/9 avr/1847*, Rzym 1962, t. VIII—IX, s. 727—729.

⁹¹ Tamże, s. 727.

⁹² Tamże, s. 728.

⁹³ Tamże.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże.

nich dopuszczała nominację sekretarza Konsystorza przez biskupa, ale w tym wypadku rząd powoływał prokuratora przy Konsystorzu. Druga upoważniała rząd do powoływania sekretarza bez uzyskiwania zgody biskupa, rezygnując równocześnie ze stanowiska prokuratora,⁹⁶ którego obowiązki wchodziły w zakres czynności sekretarza Konsystorza⁹⁶. W jednym i drugim przypadku na sekretarza wybierany mógł być zawsze człowiek świecki, z tym że pierwszeństwo mieli rzymscy katolicy. Cesarz osobiście skłaniał się do przyjęcia drugiej propozycji, która wydawała mu się bardziej prosta i praktyczniejsza. Zezwolono na podjęcie dyskusji nad propozycjami, z zaznaczeniem, iż cesarz w żadnym wypadku nie odstąpi od zasady zapewniającej wyłącznie rządowi ewentualne powołanie sekretarza w Konsystorzu czy też prokuratora⁹⁷.

Art. 20 konkordatu z 1847 roku stwierdza, że obowiązki członków Konsystorza ustają ze śmiercią lub z dymisją biskupa, jak również z ustaniem administracji osieroconej Stolicy Biskupiej. Jeżeli biskup umiera lub składa rezygnację ze swego urzędu, to następca jego lub ten, kto go czasowo zastępuje powinien natychmiast wyznaczyć nowy skład Konsystorza, zawsze za przyzwoleniem rządu⁹⁸.

Chociaż wydawać by się mogło, że postanowienia konkordatu z 1847 roku kompromisowo rozwiązały sprawę konsystorzy, to jednak praktyka życia pokazała, że uzgodnienia te pozostały martwą literą. Już sam fakt, że tekst konkordatu zamieszczono w *Dzienniku Praw Królestwa Polskiego* z 9-letnim opóźnieniem, a mianowicie 1/13 listopada 1856 roku, jest bardzo wymowny. Władzom rządowym chodziło o to, aby konsystorz całkowicie podporządkować sobie i uczynić z niego odrębne kolegium niezależne od biskupa i mogące w każdej chwili blokować jego zarządzenia⁹⁹.

Wydane przez rosyjskie władze cywilne *Rozporządzenie dla konsystorzy* z dnia 23 XII 1842 roku¹⁰⁰ postanawiało w rozdziale III, że konsystorzowi powinny być przedkładane wszystkie sprawy sądowe, jak i wszystkie inne dotyczące diecezji, bez wyjątku. Wszyscy członkowie konsystorza powinni mieć w każdej sprawie równe prawo głosowania. Z kolei w rozdziale V stwierdza się, że w przypadku rozbieżności zdań między biskupem a konsystorzem należy odnieść się do kolegium duchownego w Petersburgu. Roz-

⁹⁶ Tamże, s. 729.

⁹⁷ Tamże, s. 728.

⁹⁸ Dz. Praw, *Konkordat*, dz. cyt., t. 50, art. 20.

⁹⁹ *Sacrum Millennium...*, dz. cyt., s. 839, 840.

¹⁰⁰ *Sacrum Millennium Poloniae*, dz. cyt., t. VII—IX, s. 510. *Exposition des principales lois imperiales contraires à la discipline et à la constitution divine de l'Église catholique. Memoir remis personnellement par Lambruschini à Nesselrode 31 déc. 1845.*

dział VIII mówi, że do konsystorza należy troska o całą korespondencję z jakąkolwiek władzą wyższą lub niższą cywilną lub kościelną, do biskupa zaś należy tylko złożenie podpisu. Ostatni paragraf rozdziału IV stanowi, że nieobecność biskupa nie przerywa pra konsystorza. Zdarzało się, że w czasie *sede vacante* rządził konsystorz i nie pozwolono wikariuszowi kapitulnemu wykonywać jurysdykcji ¹⁰¹.

W uwagach przekazanych przez kard. Lambruschini ministrowi Nesselrode z dnia 31 XII 1845 roku ¹⁰² kardynał wyjaśniał, że zawsze rada biskupia, czyli konsystorz zobowiązana do rozstrzygania spraw kościelnych była mianowana przez biskupa i delegowana przez niego, działała na mocy tej delegacji i tylko razem z biskupem tworzyła tę samą osobę. Obecnie, gdy się z uwagą patrzy na *Rozporządzenia wydane dla konsystorzy Kościoła katolickiego w Rosji* łatwo spostrzec, że konsystorz jest trybunałem, w którym także biskup uczestniczy. Może powstać bardzo szybko rozbieżność między biskupem a członkami konsystorza mianowanymi i potwierdzonymi przez inną władzę niż biskupia. W takim przypadku w diecezji są dwa organizmy odrębne: biskup i jego konsystorz. Konsystorz nie jest już delegowany przez biskupa, lecz raczej kontroluje jego władzę ¹⁰³.

W wiele lat po podpisaniu konkordatu z 1847 roku w raporcie przesłanym drogą nieoficjalną do Stolicy Apostolskiej, autor — jeden z biskupów katolickich zamieszkałych w Cesarstwie Rosyjskim — informował, że pomimo art. 17 i 25 konkordatu, które mówią, że do biskupa należy nominacja członków konsystorza i wszystkich profesorów w seminarium, nominacja tychże zależy osobiście od ministra spraw wewnętrznych. Na ogół minister odwoływał się do Generalnego Gubernatora, by wyrobić sobie opinię o osobie, którą biskup proponował do sprawowania funkcji w konsystorzu, czy też w seminarium. Generalny Gubernator zwracał się o opinię do policji, a ta, schodząc szczebel po szczeblu, przekazywała ostatecznie zdanie najniższego komisarza, które nie było niczym uzasadnione, a uzależnione jedynie od tzw. widzimisię, nie zawsze w pełni rozgarniętego urzędnika ¹⁰⁴. W wielu przypadkach minister zatwierdzał zaproponowanego przez biskupa kandydata dopiero po zapoznaniu się ze zdaniem kleru prawosławnego, który nigdy nie omieszkął wystawić mu niekorzystnego świadectwa, o ile z góry nie zadbano o zapewnienie sobie zasłużenia na jego życzliwość. Aby taką życzliwością się cieszyć, wystarczy-

¹⁰¹ Tamże, s. 511.

¹⁰² Tamże, s. 535.

¹⁰³ Tamże, s. 536.

¹⁰⁴ Tamże. *Memoir anonyme sur l'état de l'Eglise catholique Romaine en Russie apres la morte de l'aveque Holoviński*, 1856, s. 352.

ło podporządkować się we wszystkim wymaganiom duchownych rosyjskich¹⁰⁵.

Również kontrowersyjna sprawa sekretarzy w konsystorzach została jednostronnie określona przez władzę cywilną. Zgodnie z instrukcją wydaną w 1843 roku byli oni powoływani i odwoływani przez ministerstwo spraw wewnętrznych¹⁰⁶. W wyniku tego nie tylko uważali się za niezależnych od biskupów, ale za kierowników konsystorza, którym rząd polecił czuwać nad praworządnym załatwieniem spraw. Otwierali pisma adresowane do biskupów, decydowali o tym, co należy przedłożyć do biskupiego osądu, formułowali poglądy odmienne od postanowień konsystorza. Prowadzili korespondencję bezpośrednio z Departamentem Wyznań i przedstawiali się jako kierownictwo całej diecezji¹⁰⁷. Tak szeroki zakres władzy przyznany sekretarzowi wpływał w sposób niezaprzeczalny na poglądy i postanowienia członków konsystorza. Biskup nie dysponował żadnym prawem do odwołania sekretarza konsystorza¹⁰⁸.

W takiej sytuacji biskupi nie mogli swobodnie dysponować osobami, które były im podporządkowane i nie mieli możliwości czynienia dobra, które by z tego wynikało zarówno dla Kościoła, jak i państwa. Ponieważ konsystorz stanowił jedynie trybunał biskupi, nie posiadając innych uprawnień poza tymi, jakie przyznał mu biskup, było sprawą wielkiej wagi, aby wszyscy członkowie, z sekretarzem włącznie, byli powoływani i odwoływani przez biskupa¹⁰⁹.

5. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

Naczelną zasadą polityki wyznaniowej w Królestwie Polskim było uniezależnienie Kościoła katolickiego od zwierzchnictwa papieża i poddanie go władzy rządu. Niepodważalną zasadą stało się zaprowadzenie cenzury pism papieskich i zakaz swobodnego odnoszenia się do Stolicy Apostolskiej¹¹⁰. Ustawa konstytucyjna z 15/27 listopada 1815 roku gwarantowała religii rzymskokatolickiej, jako wyznawanej przez największą część społeczeństwa, szczególną opiekę rządu¹¹¹. Natomiast art. 12 teje ustawy stwierdzał,

¹⁰⁵ Tamże, *Memoir de Mgr. Żyliński sur la non observation du concordat de 1847 en Russie. Analyse de comparaison du texte des articles conclus et des faits negatifs* 1856, Nr 101, s. 839—840.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Tamże, s. 841.

¹¹⁰ Ukaz carski 6/18 marca 1817 roku oznaczający stopień dozoru... dz. cyt., art. 19. AAW. *Książka par. Jazgarzew...*, dz. cyt., s. 72. *Bp Adm. Arch. Warsz. nr 458, 10 lipca 1824.*

¹¹¹ Dz. Pr., t. 1, s. 6.

że „duchowieństwo wszystkich wyznań jest pod protekcją i dozorem praw i rządu”. Niestety, sformułowanie „szczególna opieka rządu” i „protekcja”, na które często się powoływano, były bardzo wieloznaczne, a interpretacja tych słów należała do strony rządowej. W rzeczywistości oznaczało to absolutne podporządkowanie spraw Kościoła katolickiego woli monarchy i jego rządu.

Rozwinięciem zapisu konstytucyjnego był ukaz carski z 16/18 marca 1817 roku, oznaczający stopień dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim w Królestwie Polskim i funduszami przez niego posiadanymi, o których już wspomiano. Uzupełnieniem tego było *Postanowienie królewskie o zapewnieniu funduszów duchowieństwa rzymskokatolickiego*¹¹² oraz *Postanowienie królewskie o zapobieżeniu upadkowi kościołów parafialnych*. Wszystkie dokumenty wydane były pod tą samą datą¹¹³. Ukaz carski z 16/18 III 1817 roku, oznaczający stopień dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim w Królestwie, przekazuje i podporządkowuje większość spraw dotyczących duchowieństwa i funduszów kościołów Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹¹⁴.

Była to instytucja, pod której przemożonym wpływem działał Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej w omawianym okresie, tak jak zresztą wszystkie konsystorze w Królestwie Polskim. Nazwa tej instytucji ulegała kilkakrotnym zmianom. W latach 1815—1831 była to Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹¹⁵. Po likwidacji w 1831 roku KRWRiOP sprawami wyznaniowymi w latach 1831—1839 zajmowała się Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego¹¹⁶. W latach 1839—1861 nazwa brzmiała: Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych¹¹⁷, by na kilka lat 1862—1864 znów powrócić do pierwotnej nazwy Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹¹⁸.

KRWRiOP działała w oparciu najpierw o statut tymczasowy, zatwierdzony przez cesarza 17 X 1816 roku¹¹⁹, a więc od 2/14 VIII 1821 roku na podstawie postanowienia cesarskiego ogłoszonego w Dzienniku Praw¹²⁰ w skład KRWRiOP wchodził minister pre-

¹¹² Dz. Pr., t. VI, s. 250—254.

¹¹³ Tamże, s. 242—249.

¹¹⁴ Ukaz z 16/28 III 1817 oznaczający stopień dozoru..., dz. cyt.

¹¹⁵ AGAD. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, *Inwentarz Zespołu akt Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, t. I*, sygn. 1—3951.

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Tamże.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ T. Manteuffel. *Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego 1807—1915*, Warszawa 1929, s. 17.

¹²⁰ Dz. Praw, t. 77, s. 174—229.

zydujący. Prymas Królestwa oraz dwóch biskupów diecezjalnych, trzech radców stanu kierujących dyrekcjami wydziału administracyjnego, dwóch członków dla wszystkich innych wyznań, sześciu członków oddzielnie przez cesarza mianowanych, dwóch wizytatorów generalnych¹²¹. Wszyscy razem tworzyli Radę Ogólną.

Wydział Administracyjny pod zwierzchnim kierunkiem ministra dzielił się na trzy dyrekcje:

1. Dyrekcję ogólną wyznań religijnych
2. Dyrekcję wychowania publicznego
3. Dyrekcję funduszków duchownych i edukacyjnych¹²².

Dyrekcją kierował dyrektor generalny Radca Stanu. Do dyrekcji ogólnej wyznań religijnych należały następujące sprawy dotyczące duchowieństwa katolickiego:

- wykonywanie postanowień rządowych, dotyczących duchowieństwa;
- nadzór nad własnością kościelną, stanem kościołów i klasztorów, ich funduszków i zabudowań;
- pobożnych zapisów;
- układów o dziesięciny;
- korespondencja duchowieństwa ze Stolicą Apostolską w sprawach duchowno-administracyjnych;
- korespondencja sekcji duchownej rzymskokatolickiej z władzami krajowymi;
- kolizja z innymi wyznaniem;
- erekcja i dotacja nowych parafialnych kościołów;
- określenie, zmiany lub łączenie parafii katolickich;
- kompetencja duchownych;
- opinie nad projektem do etatu duchowieństwa katolickiego¹²³.

W ramach KRWRiOP powołano do życia tzw. Sekcję Duchowną Rzymskokatolicką. W jej skład wchodziły następujące osoby: prymas Królestwa jako dożywotni przewodniczący, dwóch biskupów diecezjalnych, kolejno, co pół roku zasiadających¹²⁴. Oprócz tego w pracach sekcji duchownej brało udział czterech referentów, ale z głosem doradczym. Na ten urząd biskupi przedstawiali kandydatów spośród duchowieństwa, po dwóch na każde miejsce, których wybór i nominacja należała do Namiestnika Królestwa. Urząd referentów trwał cztery lata, z tym że co dwa lata skład w połowie się zmieniał¹²⁵.

Uprawnienia sekcji były dwojakiego rodzaju. Załatwianie części spraw należało wyłącznie do sekcji, natomiast inne musiały być

¹²¹ Tamże, art. 1.

¹²² Tamże, art. 5.

¹²³ Tamże, art. 10.

¹²⁴ Tamże, art. 14.

¹²⁵ Tamże, art. 17, 18.

rozważane przez dyrekcję ogólną wyznań religijnych, przez Posiedzenie Administracyjne lub przez Radę Ogólną Komisji Rządowej¹²⁶.

Do prac sekcji duchownej należało:

- odbieranie odosieroconych kapituł informacji o wybranym administratorze i przedstawienie go do zatwierdzenia rządu;
- informowanie komisji o wszelkich nadużyciach urzędników krajowych względem duchowieństwa dla skutecznego zaradzenia;
- przedstawienie dwóch kandydatów na każde miejsce nauczyciela religii w szkołach publicznych, spośród których jeden ma być mianowany. Miał on urząd prefekta i pierwsze między nauczycielami miejsce;
- przedstawienie dwóch kandydatów na każde wakujące miejsce kapelana wojskowego.

W tych sprawach sekcja duchowna zwracała się przez jednego ze swych członków celem podjęcia decyzji na Posiedzenie Administracyjne¹²⁷.

Sekcja duchowna zajmowała się także:

- odbieraniem rekomendacji od biskupów na sufraganie, prałatury, beneficja kollacji rządowej w celu przesłania ich do Komisji Rządowej dla uzyskania nominacji;
- przedstawieniem Komisji trzech kandydatów na każde wakujące biskupstwo;
- przedstawieniem dwóch kandydatów na wakujące miejsce profesora w Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, spośród których Komisja mianuje jednego;
- przedstawieniem kandydatów na miejsca nauczycieli religii w liceach, po dwóch na każde miejsce, spośród których Komisja mianowała jednego;
- informowaniem o wykroczeniach w nauczaniu lub w obyczajach profesorów Wydziału Teologicznego w Uniwersytecie;
- formowaniem projektów do zaprowadzenia porządku wśród duchowieństwa, ustaleniem karności i uposażeniem duchowieństwa;
- układaniem raportu kwartalnego i rocznego o czynnościach sekcji do ogólnego raportu przez Komisję przedstawianego.

Wymienione wyżej sprawy sekcja miała obowiązek przedstawiać na Radę Ogólną za pośrednictwem jednego ze swych przedstawicieli¹²⁸.

Sekcja duchowna rzymskokatolicka posiadała wyłączną kompetencję przy następujących sprawach:

¹²⁶ Tamże, art. 24.

¹²⁷ Tamże, art. 25.

¹²⁸ Tamże, art. 26.

— odbieraniu od biskupów raportów rocznych o liczbie duchowieństwa świeckiego i zakonnego, o stanie seminariów diecezjalnych z podaniem liczby i nazwisk nauczycieli wykładanych przedmiotów oraz liczby i nazwisk uczniów wraz z uwagami nad ich obyczajami;

— odbieraniu od biskupów raportów o nominacjach na członków konsystorza, dziekanów, a także protokołu elekcji opatów;

— odbieraniu raportów o odbytych konkursach, przedstawionych kandydatach na beneficja i obsadzeniu beneficjów wszelkiego nadania;

— odbieraniu raportów o zmianach zakonników, próśb o przyjęcie do nowicjatu;

— załatwianiu wszelkich skarg przeciw duchownym ze strony osób świeckich, dotyczących obyczajów, karności, nadużyć w przepowiadaniu Słowa Bożego, gdyby te przez właściwą władzę nie zostały załatwione;

— zatwierdzaniu programów nauk teologicznych w Wydziale Teologicznym w Uniwersytecie oraz autorów podręczników;

— delegowaniu jednego z członków sekcji dla przewodniczenia z głosem decydującym na uniwersyteckich egzaminach kwalifikacyjnych z teologii;

— delegowaniu jednego z członków sekcji lub jednego z referentów na posiedzeniu ogólnego zgromadzenia Rady Stanu, po odebraniu wezwania od ministra, gdy rozważane będą w Radzie sprawy dotyczące religii lub duchowieństwa katolickiego¹²⁹.

Ukaz carski z 14/26 III 1861 roku w art. 5 przywracał do życia po prawie trzydziestoletniej przerwie Komisję Rządową Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego¹³⁰. W nawiązaniu do art. 5 i 6 tego ukazu dnia 27 XII 1861/8 I 1862 roku car wydał dekret zaprowadzający organizację KRWRiOP¹³¹. Sprawy wyznaniowe dotyczące Kościoła rzymskokatolickiego zostały oddzielone od Komisji Spraw Wewnętrznych. W ramach KRWRiOP został na nowo utworzony Wydział Wyznań ze swoimi szerokimi kompetencjami¹³², a w miejsce dawnej sekcji Rada Duchowna Rzymsko-katolicka składająca się z arcybiskupa warszawskiego lub biskupa diecezjalnego jako przewodniczącego oraz z dwóch członków wyższych duchownych wybieranych z ośmiu diecezji rzymskokatolickich. Rada nie była wyposażona w żadne uprawnienia do podejmowania decyzji. Zadaniem jej było wyrażanie opinii na wyszczególnione w 14 pkt tematy¹³³. Żywość KRWRiOP, reaktywowanej w 1862 ro-

¹²⁹ Tamże, art. 27.

¹³⁰ Dz. Praw, t. 42, s. 337; T. Manteuffel, dz. cyt., s. 37.

¹³¹ Dz. Pr. t. LIX, s. 411—495.

¹³² Tamże, art. 8 pkt 1—27.

¹³³ Tamże, art. 20, art. 21.

ku, był krótkotrwały, wskutek represji popowstaniowych uległa likwidacji ukazem z 8 XI 1864 roku, a sprawy Kościoła katolickiego na powrót zostały włączone do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych¹³⁴.

IV. Skład personalny

Na czele konsystorza stał oficjał, który był wspomagany i w razie potrzeby zastępowany przez sędziów surrogatów. Zazwyczaj było ich dwóch, a wyjątkowo trzech. Regens konsystorza kierował kancelarią, z którym współpracowali sekretarze, assesorowie, notariusz, archiwariusz i inni urzędnicy konsystorza. W archidiecezji warszawskiej urząd oficjała był sporadycznie obsadzany i długie lata wakował, dlatego pierwszymi osobami w konsystorzu byli sędziowie surrogaci¹³⁵.

Zasadniczo sam biskup powoływał na urzędy w konsystorzu. Było regułą, że sędziowie surrogaci byli wybierani zawsze z członków kapituły metropolitalnej warszawskiej. Przed wyborem wikariusza kapitulnego kapituła zobowiązywała go do zachowania tego zwyczaju. Chociaż nie zawsze rządcy archidiecezji respektowali to zobowiązanie¹³⁶. Jednak wskutek polityki władz państwowych dążących do przekształcenia konsystorza w kolegium niezależne od biskupa, sytuacja na tym odcinku była skomplikowana. Na podstawie przepisów prawa państwowego, dotyczących Kościoła rzymskokatolickiego, biskupi byli zobowiązani powiadamiać, a faktycznie przedstawiać do zatwierdzenia mianowanych przez siebie członków konsystorza¹³⁷. Z zachowanych archiwaliów wynika, że rządcy archidiecezji wywiązywali się z tego polecenia bardzo skrupulatnie. Arcybiskup Jan Paweł Woronicz powiadamiał KRWRiOP pismem z dnia 5 I 1829 roku, powołując się na art. 14 dekretu królewskiego z 6/18 III 1817 roku, o dokonanych nominacjach w konsystorzu warszawskim¹³⁸.

Na pismo arcybiskupa Stanisława Choromańskiego w sprawie powołania oficjała Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego odpowiedziała: „Na doniesienia Arcybiskupa z dn. 3 II 1837 nr 201 o powołaniu ks. Antoniego Kotowskiego na oficjała tegoż konsystorza oświadcza, że

¹³⁴ T. Manteuffel, dz. cyt., s. 45.

¹³⁵ O. D. OF. za lata 1818—1864.

¹³⁶ AAW, *Akta Abpów Warsz. 1794—1833*, dz. cyt., t. II, s. 454. *Kapituła Metropol. Warszawska do bp Administr. Archid. Warszawskiej 4 XII 1845*.

¹³⁷ *Ukaz Aleksandra I z 6/18 1817 oznaczający stopień dozoru i opieki rządu...*, dz. cyt., art. 14; *Konkordat z 22 VII/3 VIII 1847, art. 17*, Dz. Pr., t. 50, s. 117.

¹³⁸ AAW, *Akta Abpów Warsz.*, dz. cyt., t. I, s. 599.

naprzeciw mianowania nie ma nic do nadmienienia. Do sprawowania obowiązków ks. Kotowski przypuszczonym być może"¹³⁹.

Podobne pisma kierują wikariusze kapitulni, podając dokładnie skład personalny z wyszczególnieniem zajmowanych urzędów¹⁴⁰. Natomiast wikariusz kapitulny archidiecezji bp T. Chmielewski w swym piśmie do KRSWiD tak napisał: „Pragnę urządzić Konsystorz Jeneralny Archidiecezji Warszawskiej, tak iżby pracujący w nim wyższego stopnia członkowie odznaczeni się nauką ustaw kościelnych i wszystkich obowiązujących rozporządzeń rządowych odpowiedzieli godnie swemu powołaniu i zasługiwali na łaskawę względy Wysokiego Rządu. Na urząd pierwszego sędziego surrogata posunąłem ks. Macieja Jeżowskiego dotychczasowego rejenta kancelarii i pisarza sądów duchownych Archidiecezji Warszawskiej, drugim zaś surrogatem wybrałem ks. Stanisława Zwolińskiego — regensa i prof. Seminarium Św. Jana, wikariusza przy kościele Metropolitalnym. Zaczynają oni pełnić powierzone im specjalne obowiązki od pierwszych dni bieżącego miesiąca i roku, będąc dla mnie pomocą w niektórych przypadkach wyłączeniem, mianowicie ks. Jeżowski jako pierwszy, a tym samym Prezydujący Sędzia surrogat za wszelkie konsystorza i Sądu Metropolitalnego czynności jest odpowiedzialny i w razie mego na przypadek wydalenia się lub słabości z wyższemi władzami Wysokiego Rządu w nagłych okolicznościach w korespondencję wchodzić jest przede mnie upoważniony. Zawiadamiając... proszę, aby Komisja do tych dwóch nominacji przychylić się raczyła”¹⁴¹.

Zwracanie się do władz rządowych w celu uzyskania aprobaty dla urzędników konsystorza nie było aktem tylko zwyczajowym i formalnym. Z góry należało wybierać takich kandydatów, którzy nie zostaliby odrzuceni przez komisję rządową. A nawet w takim układzie zdarzały się przypadki, że komisja nie zaaprobowała przedstawionych kandydatów. Tak było w 1844 roku, gdy nowo wybrany wikariusz kapitulny bp Antoni Fijałkowski powołał na

¹³⁹ Tamże, t. II, s. 99. *Pismo KRSWiD do arcybpa warszawskiego nr 1535/5128 z 24 III/5 IV 1837.*

¹⁴⁰ AAW, *Akta Abpów Warsz. 1794—1833*, dz. cyt.

1. *Administrator Archidiecezji Warszawskiej do KRWRiOP nr 119 z 21 I 1830*, t. I, s. 665.
2. *Bp T. Chmielewski do KRSWiD, nr 390, 22 II/6 III 1838*, t. II, s. 216.
3. *KRSWiD do Adm. Arch. Warszawskiej pismo nr 6843/33987, 3/15 V 1844*, t. II, s. 362.
4. *KRSWiD do Adm. Arch. Warszawskiej pismo nr 449/2893, 21 I/2 II 1847*, t. II, s. 526.
5. *KRSWiD do Adm. Arch. Warszawskiej pismo nr 6248/39980, 9/21 X 1853*, t. II, s. 544.

¹⁴¹ AAW, tamże, t. II, s. 344. *Bp Administrator Archidiecezji Warszawskiej do Wysokiej KRSWiD nr 2235, 2/14 VIII 1843.*

sędziego surrogata ks. Michała Wierzbowskiego — kanonika kapituły metropolitalnej warszawskiej. Pomimo najlepszych rekomendacji otrzymanych od tejże kapituły oraz faktu, że po śmierci arcybiskupa St. Choromańskiego został wybrany wikariuszem kapitulnym, Komisja RSWiD odrzuciła jego nominację na sędziego surrogata¹⁴². Jak wynika z korespondencji biskupa z komisją RSWiD, przyczyną negatywnej opinii władz rządowych o ks. M. Wierzbowskim, był bliżej nie sprecyzowany zarzut natury politycznej. Chociaż był to kapłan odznaczający się dużą wiedzą i gorliwością, nie mógł być dołączony do ścisłego grona zarządzającego archidiecezją¹⁴³.

Na stanowisko sędziego surrogata w miejsce ks. M. Wierzbowskiego powołano ks. S. Zwolińskiego. Na początku 1848 roku, po odejściu z konsystorza ks. Mateusza Przeździeckiego, który zapadł na zdrowiu, bp A. Fijałkowski zwrócił się o powołanie na jego miejsce dwóch sędziów surrogatów, aby w ten sposób powiększyć liczbę sędziów surrogatów do trzech osób. Na to stanowisko zaproponował ks. Antoniego Białobrzeskiego, prałata scholastyka kapituły metropolitalnej oraz ks. Benedykta Wyszynskiego, regensa seminarium św. Jana, kanonika kapituły metropolitalnej¹⁴⁴.

Na zapytanie Komisji Rządowej, dlaczego biskup wystawia dwie osoby w miejsce ustępującej jednej, rządca diecezji odpowiedział, że Konsystorz Generalny Warszawski, oprócz załatwiania spraw dotyczących własnej diecezji, jest zobowiązany do rozstrzygania spraw małżeńskich, które przychodzą w drodze apelacji z terenu całego Królestwa jako do Trybunału II Instancji¹⁴⁵. Duża ilość spraw zmusza do powiększenia składu sędziów surrogatów do trzech osób. Ta prośba również została odmownie załatwiona. WRSWiD, pismem skierowanym do biskupa A. Fijałkowskiego nr 2983/19839, 3/15 VI 1848 roku, nie wyraziła zgody, aby ks. B. Wyszynski objął stanowisko sędziego surrogata w Konsystorzu Warszawskim¹⁴⁶. Zdarzały się również wypadki, iż Komisja Rządowa zwracała się z poleceniem usunięcia niewygodnego urzędnika z konsystorza¹⁴⁷. Daleko posunięta ingerencja władz

¹⁴² Tamże, t. II, s. 378, *Bp Administrator Archidiecezji Warszawskiej do KRSWiD, Nr 2904, 4 X 1844.*

¹⁴³ Tamże.

¹⁴⁴ Tamże, t. II, s. 545. *Bp Administrator Archidiecezji Warszawskiej do KRSWiD, Nr 792, 12/24 III 1848.*

¹⁴⁵ Tamże, t. II, s. 546—547. *Pismo KRSWiD do bp. Admin. Arch. Warsz. Nr 2133/13569, 2/14 IV 1848; Bp Administrator Arch. Warsz. do KRSWiD, Nr 930, 20 IV/2 V 1848.*

¹⁴⁶ Tamże, t. II, s. 549.

¹⁴⁷ Tamże, t. II, s. 342. *KRSWiD do Bp Admin. Arch. Warsz. Nr 22, 22 XII 1843/3 I 1844.*

rządowych na obsadzanie stanowisk kościelnych powodowała, że zdarzały się przypadki obejmowania ich przez ludzi nieodpowiednich.

Ks. Stanisław Zwoliński, przez wiele lat sędzia surrogat, należał do tego grona. Biskup Łubieński twierdził, że Zwoliński przesiąknięty był doktryną józefinizmu i febronianizmu, uważał go nawet za zwolennika utworzenia Kościoła narodowego, niezależnego od Rzymu. Ponieważ dopuszczał się nadużyć w konsystorzu, skierowano na niego skargę do Rzymu¹⁴⁸. Był człowiekiem mile widzianym w kręgach rządowych. Car polecał go arcybiskupowi Felińskiemu, aby wprowadził go na nowo do konsystorza¹⁴⁹.

Arcybiskup Feliński wraz z objęciem rządów w archidiecezji warszawskiej na mocy konkordatu z 1847 roku, miał prawo powołania nowego składu konsystorza, jednak w praktyce nie było to takie proste. Jedynie na urząd oficjała powołał ks. Pawła Rzewuskiego¹⁵⁰. Oprócz tej nominacji skład władzy archidiecezjalnej pozostał bez zmian taki, jaki był za arcybiskupa A. Fijałkowskiego. Nie został powołany do pracy w konsystorzu polecany przez cara ks. St. Zwoliński. Dopiero po bliższym rozpoznaniu sytuacji panującej w archidiecezji, lepszym poznaniu duchowieństwa, arcybiskup Feliński powołał 28 VI 1862 roku nowy skład konsystorza generalnego w Warszawie¹⁵¹. Z dotychczasowych urzędników pozostał tylko oficjał ks. P. Rzewuski i ks. Sieklucki, sędzia surrogat. Feliński wprowadził do konsystorza nowych księży, często wzywając ich z innych diecezji. Wszyscy oni odznaczyli się solidną wiedzą, pobożnością i przywiązaniem do Kościoła. Stanowisko drugiego sędziego surrogata objął przybyły z Kielc ks. Ignacy Domagalski. Regensem kancelarii mianował ks. Kazimierza Welońskiego¹⁵². Władze rządowe nie sprzeciwiały się przesunięciom personalnym, jakich dokonał nowy arcybiskup. W obliczu narastającego konfliktu społecznego, godziły się na usunięcie księży zasłużonych dla caratu¹⁵³.

Arcybiskup Feliński przywiązywał dużą wagę do pracy konsystorza warszawskiego. Dążył do przywrócenia mu właściwego, zgodnego z prawem kanonicznym miejsca w strukturze władzy

¹⁴⁸ H. Wyczański, *Arcybiskup Z. Sz. Feliński 1822—1895*, Warszawa 1975, s. 210.

¹⁴⁹ A. Boudou, *Stolica Święta a Rosja 1848—1883*, Kraków 1930, t. II, s. 309, 310.

¹⁵⁰ AAW, ADDG, t. 4, s. 767, bez sygn. *Rozporządzenie Konsystorza Generalnego Arch. Warszawskiej nr 660, 25 II 1862*.

¹⁵¹ H. Wyczański, *Arcybiskup Z. Sz. Feliński...*, dz. cyt., s. 211.

¹⁵² O. D. OF. 1863, s. 16; 1864, s. 18.

¹⁵³ H. Wyczański, *Arcybiskup Z. Sz. Feliński...*, dz. cyt., s. 212.

kościelnej. Aby konsystorz, tak jak tego chciały władze cywilne, nie stał się oddzielnym, niezależnym od biskupa organizmem, Feliński zaczął regularnie przewodniczyć sesjom konsystorza¹⁵⁴. Ta sprzyjająca dobru Kościoła sytuacja nie trwała zbyt długo. Nadchodzące szybko dramatyczne wydarzenia udaremniły wszystkie pozytywne przemiany, jakie zainicjował arcybiskup Feliński. Zmuszony do opuszczenia Warszawy, specjalnym dekretem nr 1696 z dnia 13 VI 1863 roku przekazał władzę i zarząd archidiecezją na czas swojej nieobecności w ręce ks. Pawła Rzewuskiego, biskupa nominata i oficjała Konsystorza Generalnego¹⁵⁵.

Istotną częścią konsystorza był Trybunał Sądowy, sądzący sprawy z terenu archidiecezji warszawskiej w I instancji. Był również II instancją dla sądów biskupich z terenu Królestwa Polskiego. Z konsystorzem współpracowali sędziowie prosynodalni, których było 12, egzaminatorzy prosynodalni, egzaminatorzy dla przygotowujących się do stanu duchownego, cenzorzy ksiąg¹⁵⁶.

Na działalność Konsystorza Warszawskiego władze cywilne przeznaczały rocznie 8.000 zł. Należy zaznaczyć, że z tej sumy opłacano również istniejący od 1862 roku konsystorz foralny w Łowiczu. Nie była to suma wystarczająca, o czym świadczą liczne pisma rządców diecezji do Komisji Rządowej o przyznanie dodatku finansowego, gdyż suma dotąd otrzymywana nie wystarcza¹⁵⁷. W 1843 roku KRSWiD powiadomiła administratora archidiecezji, że zezwolono wypłacać dodatkowo na rzecz konsystorza 600 rubli rocznie¹⁵⁸. Dopiero za arcybiskupa Felińskiego w 1862 roku budżet konsystorza podniesiono z 1800 do 6000 rubli rocznie¹⁵⁹.

Siedziba Konsystorza Generalnego Warszawskiego znajdowała się zazwyczaj w domu, w którym rezydował arcybiskup. Jeszcze przed powstaniem archidiecezji konsystorz diecezjalny znajdował się w domu przy ulicy Jezujckiej 72¹⁶⁰. W 1819 roku władze cywilne przyznały dom przy ulicy Podwale 500 na mieszkanie dla arcybiskupa i konsystorza, ale dopiero na przełomie 1825/26 roku zamieszkał w nim arcybiskup Skarszewski¹⁶¹. W tym domu pozostał konsystorz do 1838 roku, kiedy to arcybiskup St. Choroński nabył pałac przy ulicy Miodowej 492. Jednakże w latach 1840—1843 biskup wraz z konsystorzem musiał wynieść się z bu-

¹⁵⁴ Tamże, s. 213.

¹⁵⁵ AAW, ADDG, t. 4, s. 131, bez sygn.

¹⁵⁶ O. D. OF., 1844, s. 3, 4, 5; 1858, s. 5, 6, 7; 1862, s. 9, 10, 11.

¹⁵⁷ AAW, Akta Abp., dz. cyt., t. II, s. 112.

¹⁵⁸ Tamże, s. 323, 358, 430.

¹⁵⁹ H. Wycza w s k i, dz. cyt., s. 211.

¹⁶⁰ AAW, Akta Arcyb., dz. cyt., t. I, s. 297, 298, 391.

¹⁶¹ Tamże, s. 407, 411, 417, 481, 503, 517, 755.

dynku, nie tracąc prawa własności, na dobre zainstalowały się władze archidiecezji i przejęły całą posesję po całkowitym wyprowadzeniu się Instytutu Aleksandryjskiego Panien do Puław, co nastąpiło 19/31 VII 1843 roku¹⁶². Od tej pory dom przy ulicy Miodowej stał się faktyczną siedzibą rządców archidiecezji i ich konsystorza¹⁶³.

Uzupełnieniem składu personalnego Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej w latach 1818—1863 będą podane poniżej biogramy. Możemy bliżej zapoznać się z ludźmi, którzy w omawianym okresie zajmowali wyższe stanowiska w konsystorzu, a tym samym należeli do grona najbliższych współpracowników biskupa, bądź wikariusza kapitulnego w zarządzie administracyjnym archidiecezji warszawskiej.

Ks. Białobrzeski Antoni, ur. 21 V 1798 w Kamionie, w obwodzie ostrołęckim. Studia filozoficzno-teologiczne rozpoczął w Tykocinie, a następnie kontynuował w Warszawie na Uniwersytecie. W 1824 przyjął święcenia kapłańskie. 1825—1837 pracował w duszpasterstwie w Łomży. W 1837 arcybiskup warszawski St. Choromański sprowadził go do Warszawy, mianując kanonikiem, pełnił funkcję sędziego surrogata i proboszcza par. NMP, od 1849 roku. Po śmierci 5 X 1861 arcybiskupa A. Fijałkowskiego wybrany wikariuszem kapitulnym. Na skutek wtargnięcia żołnierzy rosyjskich do katedry św. Jana i kościoła św. Anny wydał 16 X 1861 decyzję zamknięcia wszystkich kościołów i kaplic publicznych w Warszawie. Aresztowany 1 XI i więziony w Cytadeli, został w trybie doraźnym skazany na karę śmierci, zamienioną następnie na zesłanie do Bobrujska, ułaskawiony 29 IV 1862 wrócił do Warszawy. Ponownie aresztowany 24 X 1863 i wywieziony w głąb Rosji, zmarł 27 II 1867 na wygnaniu w Gorodyszczu w gubernii penzeńskiej. Encyklopedia Powszechna Olgelbranda z 1898, jak również Encyklopedia Katolicka wydana w Lublinie w 1976 roku podają różne daty urodzenia. W biogramie przyjęto datę, która wydaje się najbardziej prawdopodobna, znajdującą się w roczniku urzędowym archidiecezji warszawskiej O. D. OF¹⁶⁵.

¹⁶² Tamże, t. II, s. 306, 434, 411.

¹⁶³ Tamże.

¹⁶⁴ Skład personalny opracowano na podstawie O. D. OF. Archidiecezji Warszawskiej za lata 1819—1864 i Akt Arcybiskupów Warszawskich 1794—1833, sygn. 925 przechowywanych w AAW.

¹⁶⁵ O. D. OF. 1859, s. 4. Encyklopedia Powszechna Olgelbranda, Warszawa 1898, t. II, s. 404; Encyklopedia Katolicka, Lublin 1976, t. II, s. 363.

Konsystorz Generalny Archidiecezji Warszawskiej — skład personalny 1818—1863¹⁶⁴

Rok	Oficjał	Sędzia surrogat	Regens konsystorza	Sekretarze assesorowie	Inni urzędnicy konsystorza
1	2	3	4	5	6
1819	Antoni Fijałkowski	A. Królikiewicz	J. Turowski	T. Kublicki	T. Płoński — notariusz
1820	vacat	A. Królikiewicz A. Kotowski	J. Turowski	T. Kublicki	brak danych
1821	vacat	A. Królikiewicz A. Kotowski	brak danych	brak danych	brak danych
1822	Franciszek Szaniawski	A. Królikiewicz E. Czarnecki	brak danych	brak danych	brak danych
1823	Franciszek Szaniawski	A. Królikiewicz E. Czarnecki	brak danych	brak danych	brak danych
1824	vacat	A. Królikiewicz E. Czarnecki	J. Turowski	F. Salwiński	J. Filipowicz — notariusz R. Mścichowski — instygator
1825	vacat	A. Królikiewicz E. Czarnecki P. Straszyński	J. Turowski	F. Salwiński	J. Filipowicz — notariusz L. Gruszecki — regens kancelarii arcybpa K. Celiński — kapelan

1826	vacat	A. Królikiewicz E. Czarnecki P. Straszynski	J. Turowski	F. Salwiński	J. Filipowicz — notariusz L. Gruszecki — regens kancelarii arcybpa K. Celiński — kapelan
1827	vacat	A. Królikiewicz E. Czarnecki P. Straszynski	J. Turowski	brak danych	J. Filipowicz — notariusz
1828	vacat	A. Królikiewicz E. Czarnecki P. Straszynski	brak danych	brak danych	J. Filipowicz — notariusz
1829	Maciej Węgierski 24 XI — 6 XII 1829	A. Paszkowicz A. Kotowski	L. Tensiorowski	J. Dekert — assesor J. Filipowicz — assesor	J. Filipowicz — notariusz J. Kurowiecki — kursor
1830	vacat	A. Paszkowicz A. Kotowski	L. Tensiorowski	J. Dekert — assesor J. Kasiński — sekretarz	L. Tensiorowski — notariusz L. Nowakowski — protokolista J. Kurowiecki — kursor M. Kreczunowicz
1831	vacat	A. Kotowski	L. Tensiorowski	J. Dekert — assesor J. Kasiński — sekretarz	L. Tensiorowski — notariusz L. Nowakowski — protokolista

1	2	3	4	5	6
					J. Kurowiecki — kursor M. Kreczunowicz
1832	vacat	A. Kotowski	L. Tensiorowski	J. Dekert — assesor L. Nowakowski — sekretarz	L. Tensiorowski — notariusz J. Łopieński — protokolista J. Kurowiecki — kursor
1833	vacat	A. Kotowski	vacat	J. Dekert — assesor J. Kasiński — sekretarz L. Nowakowski sekretarz	J. Łopieński — protokolista A. Grzybowski — kancelista J. Kurowiecki — kursor
1834	vacat	A. Kotowski	J. Kasiński	brak danych	brak danych
1835	vacat	A. Kotowski	J. Filipowicz	A. Malinowski — assesor A. Putiatycki — assesor B. Grudziński — sekretarz	J. Filipowicz — notariusz
1836	vacat	brak danych	brak danych	brak danych	brak danych
1837	Antoni Kotowski	A. Białobrzeski M. Toczyński	M. Jeżowski	A. Stępowski — sekretarz T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz M. Parmentier — kapelan

1838	Antoni Kotowski	A. Białobrzesci M. Toczyński	M. Jeżowski	A. Stępowski — sekretarz T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz M. Parmentier — kapelan
1839	vacat	J. Dekert A. Białobrzesci S. Zwoliński	M. Jeżowski	A. Stępowski — sekretarz T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz
1840	vacat	J. Dekert A. Białobrzesci	M. Jeżowski	L. Gruszecki — assesor T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz A. Nakwaski — protokolista
1841	vacat	J. Dekert A. Białobrzesci	M. Jeżowski	L. Gruszecki — assesor T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz J. Wyszynski — kapelan bpa
1842	vacat	A. Białobrzesci	M. Jeżowski	L. Gruszecki — assesor T. Wasilowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz J. Wyszynski — kapelan bpa
1843	vacat	A. Białobrzesci S. Zwoliński (31 VIII 1843)	M. Jeżowski	L. Gruszecki assesor T. Wasilkowski — sekretarz	M. Jeżowski — notariusz J. Wyszynski — fiscalis M. Piesiewicz — kapelan bpa

1	2	3	4	5	6
1844	vacat	M. Jeżowski S. Zwoliński	B. Mirowski	T. Wasilowski sekretarz	B. Mirowski — notariusz J. Wszyński — fiscalis M. Piesiewicz — kapelan bpa
1845	vacat	J. Szarkiewicz M. Jeżowski	B. Mirowski	M. Jasiński — assesor L. Traczykiewicz — sekretarz	B. Mirowski — notariusz J. Pleszowski — fiscalis M. Piesiewicz — kapelan bpa
1846	vacat	J. Szarkiewicz M. Jeżowski	J. Filipowicz	M. Jasiński — assesor L. Traczykiewicz — sekretarz I J. Tyszka — sekretarz II	J. Filipowicz — notariusz J. Pleszowski — fiscalis
1847	vacat	M. Przeździecki S. Zwoliński	vacat	J. Tyszka — sekretarz I F. Działkowski — sekretarz II	S. Moczydłowski — archiwista J. Pleszowski — fiscalis
1848	vacat	M. Przeździecki S. Zwoliński	T. Tyszka	F. Działkowski — sekretarz	J. Tyszka — notariusz J. Stecki — archiwista J. Pleszowski — fiscalis

1849	vacat	A. Białobrzeski S. Zwoliński	J. Tyszka	F. Działkowski — sekretarz I J. Stecki — sekretarz II	J. Pleszowski — fiscalis J. Tyszka — notariusz
1850	vacat	A. Białobrzeski S. Zwoliński	J. Tyszka	F. Działkowski — sekretarz I J. Stecki — sekretarz II	J. Pleszowski — fiscalis J. Tyszka — notariusz
1851	vacat	A. Białobrzeski S. Zwoliński	J. Tyszka	F. Działkowski — sekretarz I J. Stecki — sekretarz II	J. Tyszka — notariusz J. Pleszowski — fiscalis
1852	vacat	A. Białobrzeski S. Zwoliński	J. Tyszka	F. Działkowski — sekretarz I J. Stecki — sekretarz II	J. Tyszka — notariusz J. Pleszowski — fiscalis
1853	vacat	A. Białobrzeski	F. Działkowski S. Zwoliński	J. Stecki — sekretarz I L. Czajewicz — sekretarz II	F. Działkowski — notariusz S. Łasicki — fiscalis
1854	vacat	A. Białobrzeski L. Topolski	F. Działkowski	L. Czajewicz — sekretarz I J. Wojno — sekretarz II	F. Działkowski — notariusz S. Łasicki — fiscalis
1855	vacat	A. Białobrzeski L. Topolski	F. Działkowski	L. Czajewicz — sekretarz I	F. Działkowski — notariusz

1	2	3	4	5	6
				J. Wojno — sekretarz II	S. Łasicki — fiscalis
1856	vacat	A. Białobrzieski L. Gruszecki L. Topolski	F. Działzkowski	L. Czajewicz — sekretarz J. Wojno — sekretarz Z. Lasocki — sekretarz	F. Działzkowski — notariusz S. Łasicki — fiscalis
1857	vacat	A. Białobrzieski L. Gruszecki L. Topolski	F. Działzkowski	L. Czajewicz — sekretarz J. Wojno — sekretarz	F. Działzkowski — notariusz A. Marciński — fiscalis
1858	Antoni Białobrzieski	L. Gruszecki L. Topolski	F. Działzkowski	L. Czajewicz — sekretarz J. Wojno — sekretarz	F. Działzkowski — notariusz A. Marciński — fiscalis E. Cieślowski — archiwista
1859	Antoni Białobrzieski	L. Gruszecki L. Topolski	F. Działzkowski	L. Czajewicz — sekretarz J. Wojno — sekretarz	F. Działzkowski — notariusz A. Marciński — fiscalis E. Cieślowski — archiwista

1860	Antoni Białobrzeski	L. Gruszecki L. Topolski	F. Działkowski	L. Czajewicz — sekretarz J. Wojno — sekretarz	F. Działkowski notariusz A. Marciński — fiscalis E. Cieślowski — archiwista
1861	Antoni Białobrzeski	A. Sieklucki F. Działkowski	L. Czajewicz	J. Wojno — sekretarz I E. Cieślowski — sekretarz II	L. Czajewicz — notariusz A. Marciński — fiscalis J. Wojno — kapelan bpa
1862	Paweł Rzewuski	A. Sieklucki	L. Czajewicz	J. Wojno — sekretarz I E. Cieślowski sekretarz II	L. Czajewicz — notariusz A. Marciński — fiscalis L. Szarbiński — archiwista F. Rakowski — kapelan abpa J. Mol — kursor (świecki)
1863	Paweł Rzewuski	A. Sieklucki J. Domagalski	K. Weloński	A. Sotkiewicz — assessor A. Janczarski sekretarz I	K. Weloński — notariusz K. Kołaczewski archiwista

1	2	3	4	5	6
				J. Dudrewicz — sekretarz II	L. Jungowski — ekspedytor B. Podolski — protokolista L. Potocki — kapelan abpa

Ks. Czajewicz Ludwik, ur. 19 VIII 1826 w Raciążu k. Ciechanowa. Studia teologiczne odbył w Warszawie w Seminarium Duchownym oraz Akademii Duchownej. W 1850 przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1850—1855 był prefektem gimnazjum, a w latach 1855—1861 w Instytucie Agronomicznym w Warszawie. W latach 1853—1860 był sekretarzem w Konsystorzu Generalnym Warszawskim, a od 1861 regensem konsystorza. Brał udział w wystawianiu dekretu nakazującego 16 X 1861 zamknięcie kościołów warszawskich. W 1862 roku arcybiskup Feliński usunął go z funkcji regensa konsystorza i przeniósł na probostwo w Piaszynie. Aresztowany, skazany na zesłanie, został ułaskawiony w 1874 roku, w którym powrócił z Syberii do Warszawy. W 1881 roku został wikariuszem katedralnym. W 1888 proboszczem w Łaniewtach k. Kutna, a w 1895 proboszczem par. św. Ducha w Łowiczu. W 1900 mianowany prałatem-kustoszem kapituły katedralnej. Zmarł 14 V 1909 roku w Warszawie¹⁶⁶.

Ks. Czarniecki Edward, ur. 30 VII 1774 na Litwie, zmarł 5 III 1831 roku w Warszawie. Pedagog, działacz oświatowy. Do pijarów wstąpił w 1789 roku w Szczuczynie Mazowieckim i po ukończeniu kolegium uczył tu fizyki, matematyki i wymowy. W 1802 roku, za radą szkolnych władz pruskich studiował w Berlinie literaturę niemiecką, grecką oraz pedagogikę. Po powrocie w latach 1805—1807 był w Łomży kaznodzieją i nauczycielem. Od 1808 przebywał w Warszawie. 1809—1815 był rektorem pijarskiego *Collegium Regium*, w którym urządził pracownię fizyki i chemii oraz unowocześnił drukarnię. W 1810 został członkiem Towarzystwa do Książ Elementarnych i brał udział w organizacji szkolnictwa Księstwa Warszawskiego, w 1809 został członkiem, a w 1816 sekretarzem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, w którym często wygłaszał odczyty drukowane później w *Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Po sekularyzacji został w 1814 kanonikiem płockim, 1826 kustoszem kapituły warszawskiej, 1827 referentem w sekcji duchownej KRWRiOP, w latach 1822—1828 był sędzią surrogatem Konsystorza Generalnego Archidiecezji Warszawskiej, a w latach 1829—1831 wikariuszem kapitulnym archidiecezji warszawskiej. Wydał polski przekład *Eneidy* Wergiliusza 1809, pomagał S. Lindemu w wydaniu *Słownika języka polskiego* i współpracował z J. Lelewalem nad wydaniem podręcznika historii Polski. W poglądach racjonalista, stan nauczycielski stawiał wysoko w hierarchii społecznej. Jako jeden z pierwszych w Polsce podkreślał rolę i znaczenie nauczycieli szkół elementarnych. Ok. 1830 napisał (zagi-

¹⁶⁶ Oprac. na podstawie S. Banach, *Księga wpisów Archidiecezji Warszawskiej z lat 1848—1861 jako źródło historyczne*, Warszawa 1987, maszynopis, biblioteka ATK, s. 20.

nione w rękopisie) *Dzieje kościoła św. Jana*, w których podał szczegółowy wykaz zapisów i funduszków katedry i kapituły¹⁶⁷.

Ks. Dekert Jan, ur. 7 XII 1786 w Warszawie, zmarł 19 XI 1861 tamże, działacz charytatywny. Nobilitowany w dzieciństwie ze względu na zasługi ojca Jana — prezydenta starej Warszawy i rzecznika spraw mieszczan na Sejmie Czteroletnim. Po ukończeniu Collegium Nobilium rozpoczął studia teologiczne w Seminarium Duchownym misjonarzy św. Wincentego à Paulo, których nie ukończył. Przez 5 lat był na Litwie nauczycielem prywatnym. Studia teologiczne kontynuował w Wiedniu, a potem w Rzymie, gdzie w 1825 przyjął święcenia kapłańskie. Pracował w konsystorzu w latach 1828—1833 jako assesor, a w latach 1839—1841 pełnił funkcję sędziego surrogata. Ze szczególnym zamiłowaniem oddawał się pracy charytatywnej. W latach: 1828 został kanonikiem, 1838 prałatem archidiaconem, 1857 dziekanem kapituły. Działał w organizacjach opiekuńczych, 1834—1846 był członkiem Rady Wychowania Publicznego, przez wiele lat sprawował kierownicze funkcje w Warszawskim Towarzystwie Dobroczyńności, kilkanaście lat był prezesem Rady Opiekuńczej Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych. W 1858 został biskupem sufraganem warszawskim i proboszczem par. św. Andrzeja. W okresie przedpowstaniowym informował Stolicę Apostolską o trudnej sytuacji Kościoła w Królestwie Polskim. W 1861 należał do delegacji protestującej wobec namiestnika K. Lamberta przeciwko sprofanowaniu kościołów warszawskich przez wojska rosyjskie¹⁶⁸.

Ks. Dziaškowski Ferdynand, ur. 8 XII 1818, święcenia kapłańskie przyjął w 1845 roku. W 1846 ukończył studia w Akademii Duchownej w Warszawie, otrzymując stopień kandydata św. teologii. W latach 1847—1852 pełnił funkcję sekretarza, a w latach 1853—1860 regesna Konsystorza Generalnego. W 1861 był sędzią surrogatem. Był notariuszem w sądzie I instancji. Odznaczony został godnością kanonika honorowego lubelskiego. Był przewodniczącym komitetu pogrzebowego arcybiskupa A. Fijałkowskiego i wraz z całym komitetem w lutym 1863 roku wywieziony został na zesłanie¹⁶⁹.

Ks. Gruszecki Ludwik, ur. 1 I 1802 w Lublinie, uczył się początkowo w szkole wydziałowej w Białej, prowadzonej przez pijarów. Następnie zapisał się do gimnazjum w Warszawie, po ukończeniu którego rozpoczął studia teologiczne na Uniwersytecie

¹⁶⁷ J. Buba, H. Dylągowa, *Czarnecki Edward*, *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1979, t. 3, s. 755.

¹⁶⁸ J. Wysocki, *Dekert Jan*, *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1979 t. 3, s. 1115.

¹⁶⁹ S. Banach, dz. cyt., s. 19.

Warszawskim. Ukończył je stopniem magistra, 6 I 1825 został wyświęcony na kapłana. Biskup lubelski W. Skarszewski powołał go na swego kapelana. Razem z biskupem przeszedł do Warszawy, pełniąc obowiązki sekretarza i regensa kancelarii biskupiej. Został mianowany przez W. Skarszewskiego kanonikiem łowickim. Doktorat z teologii uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1829. W latach 1839—1844 był asesorem w konsystorzu u boku biskupa Chmielewskiego. W latach 1827—1834 pełnił funkcję proboszcza par. św. Ducha w Łowiczu, a w latach 1834—1852 proboszcza w Sobocie. W tym samym czasie mianowany został dziekanem strykowskiem, następnie powołany na sędziego surrogata Konsystorza Warszawskiego 1856—1860. Zmarł 5 VII 1860 roku¹⁷⁰.

Ks. Jeżowski Maciej, pijar, po sekularyzacji kanonik warszawski, patrolog. Urodził się 6 II 1796 w Siemieniu k. Parczewa jako syn Wojciecha i Tekli z Kamińskich. Naukę rozpoczął w szkole parafialnej w Czemiernikach, gimnazjum ukończył w Łukowie i tamże wstąpił 17 IX 1819 roku do pijarów. Po odbyciu nowicjatu wyjechał do Warszawy, gdzie zapisał się na Wydział Nauk i Sztuk Uniwersytetu Warszawskiego, studiując równocześnie teologię. W tym czasie uczył również języka polskiego i greckiego w szkole przy ulicy Długiej. W 1828 studia uwieńczył stopniem magistra sztuk pięknych i przyjął święcenia kapłańskie. Przez 3 lata był nauczycielem języków starożytnych w pijarskiej szkole na Żoliborzu, pełniąc równocześnie od 1824 funkcje prefekta komitetu. W 1830 wyjechał na koszt rządu do Niemiec, celem poznania tamtejszych zakładów naukowych. Po powrocie do kraju zajmował się prywatnym nauczaniem. W 1835, po usunięciu pijarów ze szkół, sekularyzował się i został pisarzem, a w latach 1837—1843 regensem konsystorza warszawskiego. Od 1844 do 1846 pełnił funkcję Sędziego surrogata. W 1836 mianowano go proboszczem w Jadowie. W 1837 protonotariuszem apostolskim, a w 1839 kanonikiem kapituły warszawskiej. W 1839 uzyskał stopień doktora teologii. Zmarł 30 I 1846 w Jadowie i tam został pochowany¹⁷¹.

Ks. Kotowski Antoni, biskup nominat sufragan łowicki, ur. 10 I 1784 w Łomżyńskiem. Wstąpił do pijarów w 1806 roku, następnie krótko odbywał służbę wojskową, a następnie wrócił znów do pijarów i wyświęcony został w 1809 roku na kapłana. Był profesorem seminarium św. Jana w Warszawie przez 13 lat i Akademii Duchownej. W Konsystorzu Generalnym Warszawskim pełnił urząd sędziego surrogata w latach 1818—1821 oraz

¹⁷⁰ Tamże, s. 18.

¹⁷¹ J. Mandziuk, *Jeżowski Maciej*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, Warszawa 1983, t. 2, s. 211.

w latach 1829—1835. Za czasów arcybiskupa St. Choromańskiego powołany na oficjała generalnego archidiecezji warszawskiej 1837—1838. Przeszedłszy różne stopnie godności hierarchicznych, mianowany został wreszcie w 1842 roku sufraganem łowickim. Zmarł 24 VI 1845 roku. Był głośnym swego czasu kaznodzieją. Ogłosił drukiem kazanie, które wygłosił na pogrzebie Stanisława Mokronowskiego, Kazania homilijne na uroczystość Wszystkich Świętych, Mowę religijną w czasie uroczystego otwarcia kościoła metropolitalnego warszawskiego, Kazania pasyjne i motywy pogrzebowe ¹⁷².

Ks. Paszkowicz Adam, ur. 21 XII 1782 w rodzinie szlacheckiej. Studia teologiczne odbył w Krakowie, gdzie 11 VI 1808 roku przyjął święcenia kapłańskie. Początkowo pracował jako wikariusz w par. św. Szczepana w Krakowie. W IV 1813 roku mianowany sekretarzem Konsystorza Generalnego w Krakowie. W latach 1808—1820 był kaznodzieją przy kościele katedry krakowskiej. Doktoryzował się w zakresie teologii w 1816 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim. Dzięki protekcji oficjała generalnego F. Zglenickiego, biskup J. P. Woronicz mianował go kanonikiem kapituły krakowskiej w 1820 i z ramienia teje kapituły był referentem Sekcji Duchownej KRWRiOP w Warszawie, mianowany w 1821 roku. Na przedstawienie arcybiskupa Hołowczyca reskryptem KRWRiOP w 1822 mianowany członkiem Dozoru Pensji i Szkół Wyższych. W ramach pracy w KRWRiOP zajmował się uporządkowaniem spisu funduszów duchownych oraz problemem dziesięcin. W 1828 został prałatem archidiaconem kapituły warszawskiej. W latach 1829—1830 objął w Konsystorzu Generalnym Warszawskim urząd sędziego surrogata. Po śmierci E. Czarneckiego, wikariusza kapitulnego archidiecezji warszawskiej, został wybrany na ten urząd. Zarządzał archidiecezją warszawską od 11 III 1831 do 17 X 1833 roku. W dniu 15 VII 1833 car Mikołaj I zamianował go samowolnie administratorem tej części diecezji krakowskiej, która leżała w granicach Królestwa Polskiego, co potwierdził nuncjusz apostolski w Wiedniu P. Ostini 29 IV 1834 roku. Paszkowicz zmarł 5 X 1834 roku w Kielcach ¹⁷³.

¹⁷² J. Niedzielski, *Kotowski Antoni*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*. Warszawa 1910, t. XXI—XXII, s. 374; O.D. OF. 1846, s. 57.

¹⁷³ AAW, *akta Kapituły Warszawskiej — opis biegu życia A. Paszkowicza*, sygn. 864, s. 3—6. Na podstawie tych danych spisanych oświadczenie przez ks. A. Paszkowicza skorygowano w tym biogramie niektóre dane, zawarte w Słowniku Polskich Teologów Katolickich, Warszawa 1983, t. 3, s. 298—299 a dotyczące roku urodzenia, uzyskania doktoratu oraz uściślono sformułowanie dotyczące wyboru na wikariusza kapitulnego archidiecezji warszawskiej. B. Kumor, *Paszkowicz Adam*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, Warszawa 1983, t. 3, s. 298—299.

Ks. Rzewuski Paweł ur. 12 I 1804 we wsi Telaki w par. przesmyckiej na Podlasiu w rodzinie szlacheckiej, syn Rocha i Marianny z Ostojkich. Po ukończeniu szkół w Białej i w Warszawie wstąpił w 1824 do seminarium u św. Krzyża, a ukończywszy je z najlepszymi wynikami, wyświęcony został na kapłana w katedrze św. Jana 22 VII 1827, kontynuował dalej naukę w Seminarium Głównym przez rok następny, kiedy to arcybiskup Woronicz przeznaczył go na wikariusza par. św. Aleksandra, gdzie pracował 11 miesięcy. Jeszcze w VIII 1829 roku został wicerektorem Seminarium Duchownego, a w kilka miesięcy później zastępcą katechety szkoły wydziałowej w Warszawie. W 1831 niósł pociechę religijną w lazaretach warszawskich. W 1833 został profesorem obrzędów w Seminarium Głównym. W 1837 został mianowany nauczycielem religii w szkole obwodowej przy ulicy Królewskiej, z której w końcu X 1838 przeszedł do szkoły powiatowej drugiej w Warszawie, gdzie uczył do 6 IV 1857, a jednocześnie został powtórnie wikariuszem w par. św. Aleksandra i był nim do połowy II 1857, kiedy to został profesorem Pisma Świętego i języków greckiego i hebrajskiego w Akademii Duchownej. Niebawem został kanonikiem metropolitalnym i spowiednikiem katedralnym. *Sacerdos secundum Cor Dei*, gorliwy o zbawienie dusz ludzkich, pracowity nadzwyczaj, nauczyciel i profesor, był sędzią i egzaminatorem prosynodalnym, cenzorem ksiąg. Życie prowadził bardzo umartwione. Arcybiskup Fijałkowski bardzo go cenil i z jego rąk przyjął ostatnie Sakramenty święte. Arcybiskup Feliński powołał go na swego oficjała, dziekana kapituły św. Jana i prosił Ojca Świętego o mianowanie go biskupem. Po wywiezieniu Felińskiego, rządził archidiecezją do 26 X 1865, do chwili wywiezienia do Astrachania. Z zesłania 20 VII 1867 przybył do Krakowa, gdzie zmarł 23 X 1892. Posiadał duży dorobek naukowy, komentarze do ksiąg Pisma Świętego, kazania, homilie o męce Pańskiej, mowy pogrzebowe¹⁷⁴.

Ks. Sieklucki August, ur. 6 VIII 1808 w Sieklukach w obwodzie płockim, uczył się w Pułtusk i tam wstąpił do seminarium. 13 X 1828 wstąpił na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Warszawskiego. W 1831 przyjął święcenia kapłańskie i został mianowany wikariuszem przy katedrze i profesorem teologii moralnej w seminarium św. Jana. Od 8 XI 1861 do 3 II 1862 prze-

¹⁷⁴ AAW. *Acta kapituły warszawskiej św. Jana, Curriculum vitae spisane 15 IV 1857 przez ks. P. Rzewuskiego*, s. 2, sygn. 866. Na tej podstawie sprostowano datę urodzenia podaną przez M. Bartynowskiego, *Rzewuski Paweł*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, Warszawa 1914, t. XXXIII—XXXIV, s. 391.

bywał w areszcie za udział w akcji zamknięcia kościołów warszawskich. Car polecał go Felińskiemu jako duchownego lojalnego, do dalszego awansu. Zmarł 6 II 1881 jako prałat scholastyk, sędzia surrogat Konsystorza Generalnego 1861—1863 i kawaler orderu św. Stanisława II klasy¹⁷⁵.

Ks. Stecki Józef, ur. 8 III 1820. W Akademii Duchownej studiował jako kleryk diecezji augustowskiej. Ukończył studia jako kandydat teologii w 1846 roku i w tymże roku otrzymał święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w par. św. Andrzeja w Warszawie. W Konsystorzu Warszawskim pełnił funkcje archiwisty i sekretarza 1848—1853. Odegrał dużą rolę w czasie powstania styczniowego, brał udział w manifestacjach patriotycznych, był członkiem delegacji miejskiej za czasów „rewolucji moralnej”. Został zesłany w 1863 do Kastremia. Zmarł w 1880 roku¹⁷⁶.

Ks. Straszyński Paweł, ur. 26 I 1784 w Krasnymstawie, diecezji lubelskiej. Święcenia kapłańskie przyjął 25 I 1807 roku. Przez 22 lata był przy biskupie W. Skarszewskim, najpierw w Lublinie, a później w Warszawie. W 1826 został kanonikiem kapituły warszawskiej. Nie posiadał studiów wyższych. Miał wprawdzie doktorat, ale był to tytuł honorowy, otrzymany w 1826 na Uniwersytecie Krakowskim. Razem z biskupem Skarszewskim znalazł się w Warszawie, gdzie został przez arcybiskupa powołany na sędziego surrogata. W konsystorzu pełnił ten urząd od 1825 do 1828 roku. Kapituła warszawska wybrała go 16 X 1833 roku na administratora archidiecezji warszawskiej. Funkcję tę spełniał do czasu mianowania go biskupem sejneńskim w 1837 roku. Już kilka lat przedtem Stolica Apostolska zbierała opinię o przyszłym biskupie. Niezbyt pochlebna wystawił mu w 1833 roku anonimowy autor. Pisał: „Straszyński jest człowiekiem zdolnym, ale mało doświadczonym w sprawach kościelnych. Jest księdzem światowym, chociaż dobrych obyczajów. Chociaż kompromisowy wobec rządu, nie cieszy się u niego zaufaniem”. Inne zdanie o Straszyńskim miał biskup krakowski Skórkowski. Pisał do nuncjusza Wiednia, że jest to człowiek o wielkim doświadczeniu w sprawach kościelnych, nabył je pracując przy arcybiskupie Skarszewskim. Cechuje go roztropność i dobre obyczaje, posiada zapał w sprawach Bożych i potrzebną odwagę. Nuncjusz dopisał do kopii listu Skórkowskiego, że można z pewnością polegać na tej opinii. W III 1834 pisał nuncjusz, że Straszyński

¹⁷⁵ S. Banach, dz. cyt., s. 19.

¹⁷⁶ Tamże, s. 20.

byłby dobrym kandydatem na arcybiskupa warszawskiego. Zmarł 21 VI 1847 roku¹⁷⁷.

Ks. Szaniawski Franciszek Ksawery, 1768—1830, członek zgromadzenia książy komunistów, potem prałat kapituły warszawskiej, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, kanonista. Urodził się 1 XII 1768 w Wiązownicy k. Jarosławia, gdzie jego ojciec Józef wiceregent łukowski był może dzierżawcą lub rządcą folwarku Czartoryskich. Matka Zofia pochodziła z Podczaskich. Szaniawski uczył się w Kielcach i tam wstąpił w 1784 do Seminarium Duchownego i niebawem do seminarium prowadzonego przez zgromadzenie książy komunistów. Po dwóch latach (1788) skierowano go na studia do Akademii Krakowskiej. Świecenia kapłańskie przyjął ok. 1792 roku. Przez trzy lata był nauczycielem w szkołach publicznych, przez dwa lata wykładał w kieleckim Seminarium Duchownym, a przez cztery lata pełnił funkcję wikariusza przy kolegiacie kieleckiej. Nagrodzony w 1802 roku honorową kanonią kielecką. Ok. 1801 roku przyjął obowiązki domowego nauczyciela u Feliksa Łubieńskiego, otrzymując pod opiekę jego siedmiu synów (jeden z nich, Tadeusz, został później sufraganem wrocławskim). Z prezenty Łubieńskiego otrzymał w 1803 probostwo w Wiskitkach, z którego przeniósł się w 1807 na probostwo w Grodzisku, zrzekł się go w 1820 roku. W 1809 uzyskał kanonię w kapitule warszawskiej i został powołany na członka warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Gdy po utworzeniu w 1807 Księstwa Warszawskiego Feliks Łubieński został ministrem sprawiedliwości, wprowadził Szaniawskiego jako sekretarza do swego ministerstwa i zlecił mu przekład na język polski francuskiej edycji Kodeksu Napoleona. Został profesorem Szkoły Prawa, której był współzałożycielem. Na stanowisko profesora prawa cywilnego, handlowego i kanonicznego powołano Szaniawskiego również do utworzonego w Królestwie Kongresowym Uniwersytetu. Prowadził też w tej uczelni w latach 1823—1826 wykłady religii, a w Seminarium Duchownym św. Jana prawo kanoniczne. W 1816 został członkiem Dyrekcji Edukacji i w tymże roku doktoryzował się z prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim, został członkiem krakowskiego Towarzystwa Naukowego, a w Warszawie członkiem Towarzystwa Dobroczynności. Arcybiskup S. Hołowczyce powołał go na oficjała generalnego archidiecezji warszawskiej w latach 1822—1823. W Warszawie zdobył Szaniawski dużą popularność nie tylko jako dobry kaznodzieja, ale przez prowadzoną akcję charytatywną i niesioną duchowieństwu pomoc duszpasterską. Od 16 VI 1827 do 18 I 1828 rządził jako wikariusz kapitulny

¹⁷⁷ W. Jemielity, *Diecezja Augustowska czyli Sejneńska w latach 1818—1872*, Lublin 1972, s. 42—46.

archidiecezją warszawską. Zmarł 15 VIII 1830 i został pochowany na cmentarzu na Powązkach. W testamencie nieduży majątek przeznaczył na ubogich, a bibliotekę zapisał Uniwersytetowi. Naukowa działalność Szaniawskiego obracała się wokół interpretacji Kodeksu Napoleona, prawa handlowego i historii prawa w Polsce¹⁷⁸.

Ks. Szarkiewicz Jakub 1776—1846, misjonarz św. Wincen-tego à Paulo, po sekularyzacji kanonik warszawski, profesor Akademii Duchownej w Warszawie, autor artykułu o Hozjuszu. Urodził się w Garwolinie. Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Początkowo uczył się prywatnie, następnie w kolegium pijarów w Łukowie. Tę ostatnią naukę musiał przerwać z powodu wybuchu w 1794 roku Insurekcji Kościuszkowskiej. Po uspokojeniu w kraju wstąpił do zgromadzenia misjonarzy w Warszawie, gdzie też odbył studia teologiczne i w 1800 roku przyjął święcenia kapłańskie. Zamianowano go kaznodzieją w kościele św. Krzyża, niebawem jednak wizytator misjonarzy wysłał go na nauczyciela do tzw. Akademii Chełmińskiej. Uczył tam nie wiemy jakiego przedmiotu w latach 1800—1802. Od 1802 do 1807 wykładał w chełmińskim Seminarium Duchownym. W 1807 roku został dyrektorem i wykładowcą wymowy misjonarskiego *seminarium externum* (dla kleryków świeckich) w Warszawie, pełniąc równocześnie urząd kaznodziei. Stąd powołano go w 1815 roku na dyrektora i wykładowcę historii Kościoła misjonarskiego seminarium w Krakowie. W 1816 roku sekularyzował się. Uczył następnie w Seminarium Duchownym w Kielcach, a w 1817 został powołany na tymczasowego profesora historii Kościoła i prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, posunięty w 1822 na profesora zwyczajnego. Tu doktryzował się. Po reformie teologii wykładał te same przedmioty w Seminarium Głównym, a przechodząc do świeżo utworzonej Akademii Duchownej, pozostał tylko przy katedrze historii Kościoła. Był kanonikiem kapituły archikatedralnej i proboszczem w Jadowie. W Konsystorzu Generalnym sprawował urząd sędziego surrogata w latach 1845—1846 oraz sędziego II instancji. Zmarł w Jadowie 30 IX 1846 roku¹⁷⁹.

Ks. Topolski Leon, ur. 21 II 1816 roku w mieście Radziejowie, powiecie brzesko-kujawskim, gubernii warszawskiej, syn Wojciecha i Teofili z Radomińskich małż. Topolskich. Wiek dziecięcy i młodociany spędził w domu rodziców. W 1827 roku roz-

¹⁷⁸ H. Wyczawski, *Szaniawski Ksawery*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, Warszawa 1983, t. 4, s. 248—250.

¹⁷⁹ R. Żmuda, *Szarkiewicz Jakub*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, Warszawa 1983, t. 4, s. 254—255; O. D. OF. 1846, 1847.

począł naukę w szkołach wojewódzkich oraz u księży pijarów w Warszawie. Naukę ukończył 24 VII 1831, uzyskawszy patent dojrzałości. W 1832 roku wstąpił do Seminarium Duchownego w Lublinie, skąd po 2 latach przeszedł do Seminarium Głównego w Warszawie, a następnie do Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Po ukończeniu kursu nauk i zdaniu egzaminów uzyskał stopień naukowy kandydata św. teologii. Następnie wrócił do diecezji lubelskiej, gdzie 1 XI 1838 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Po przyjęciu święceń pracował w kancelarii wzdwornej biskupa Dziegielewskiego, w konsystorzu diecezji lubelskiej jako kanclerz, a później przy katedrze jako wikariusz i kaznodzieja. Następnie za zezwoleniem władzy udał się do Warszawy na dalsze studia w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej. Dnia 20 VII 1840 roku, po otrzymaniu listu dymissoryjnego na własną prośbę, z diecezji lubelskiej otrzymał aplikatę od władzy archidiecezji warszawskiej na wikariusza przy par. św. Aleksandra w Warszawie, skierowany został również do pracy w gimnazjum gubernialnym warszawskim jako pomocnik nauczyciela religii. Obowiązki te spełniał do 22 I 1844, kiedy to został przeniesiony na wikariat przy par. św. Andrzeja w Warszawie, gdzie przebywał do 1857 roku. 10 XI 1851 roku został powołany na tymczasowego zastępcę profesora prawa kościelnego w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie, zaś 31 V 1853 mianowany profesorem zwyczajnym prawa kościelnego w tejże Akademii oraz 1 IV 1854 członkiem Rady Wewnętrznej Akademii. 1 X 1853 roku powołany na sędziego surrogata w Konsystorzu Generalnym Archidiecezji Warszawskiej, powtórna nominację na ten urząd otrzymał 12 I 1857 roku. Obowiązki sędziego surrogata pełnił do 1860 roku. Dla podratowania zdrowia 3 VI 1855 wyjechał „do wód zagranicznych”. Przez 13 miesięcy przebywał w Rzymie, gdzie poddał się egzaminom, na podstawie których rzymski uniwersytet Sapienza wydał mu dyplom doktora św. teologii, który po powrocie został aprobowany przez władzę archidiecezjalną. 3 IV 1857 roku instytuowany został kanonikiem kapituły metropolitalnej warszawskiej. Car rekomendował go jako kandydata rządowego na biskupstwo płockie, ale Z. Feliński odsunął jego kandydaturę i Rzym również. Zmarł 7 I 1863 i arcybiskup Feliński prowadził jego pogrzeb¹⁸⁰.

¹⁸⁰ AAW, *Akta Kapituły Warszawskiej, Opis biegu życia spisany własnoręcznie przez ks. L. Topolskiego dn. 28 IV 1857, s. 4, sygn. 866*. Na podstawie tego *curriculum vitae* skorygowano pewne nieścisłości znajdujące się w haśle R. Zmudy, *Topolski Leon*, w: *Słownik Polskich Teologów*, Warszawa 1983, t. 4, s. 336—337. Ustalono, że doktorat z teologii otrzymał w latach 1855—1856, a nie jak podano w biogramie w *Słowniku* między 1851 a 1860 rokiem. Udało się również ustalić

Ks. Tyszk a Józef, ur. 19 III 1816 roku. Studiował w Akademii Duchownej jako kleryk diecezji płockiej. Stopień kandydata teologii otrzymał w 1841, w tym samym roku przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1847—1852 był regensem Konsystorza Archidiecezji Warszawskiej, po czym odszedł na probostwo do Piątku¹⁸¹.

Ks. Zwoliński Stanisław, ur. 20 XI 1804 roku we wsi Ostrymborze, gubernii lubelskiej, z Jakuba i Julianny z Szydłowskich małż. Zwolińskich, pochodzenia szlacheckiego. Po ukończeniu nauk świeckich i duchownych przyjął święcenia kapłańskie w 1827 roku. Przy arcybiskupie W. Skarszewskim oraz Woroniczu pełnił funkcję sekretarza. W 1828 roku instytuowany na wikariusza przy kościele metropolitalnym warszawskim. W 1829 został profesorem w Seminarium Duchownym św. Jana, a od 1833 roku pełnił obowiązki regensa tegoż seminarium. W 1837 roku na przedstawienie arcybiskupa St. Choromańskiego został sędzią apostolskim, w 1839 roku po opuszczeniu seminarium otrzymał honorową kanonię płocką. Był profesorem w Instytucie Agronomicznym w Warszawie do 1843 roku, w tym czasie po opuszczeniu obowiązków wikariusza, został proboszczem na Pradze. W Konsystorzu Generalnym pełnił urząd sędziego surrogata w 1839 roku oraz ponownie został powołany na to stanowisko w 1848 roku i zajmował je z roczną przerwą w 1845 roku aż do 1853 roku. Należał do Rady Stanu za A. Wielkopolskiego. Po Powstaniu Styczniowym był administratorem archidiecezji warszawskiej 1866—1872. Zmarł 29 IX 1872 roku¹⁸².

Zakończenie

Biskupi wypełniając swą pasterską posługę w diecezji powoływali zawsze zespół współpracowników, który ich wspomagał. W archidiecezji warszawskiej przez cały wiek XIX Konsystorz Generalny służył pomocą arcybiskupom lub wikariuszom kapitulnym w zarządzie archidiecezją.

Oficjał, czyli wikariusz generalny kierował konsystorzem w czasie, gdy stolica biskupa była obsadzona. Natomiast w czasie *sede vacante* zarządzający archidiecezją wikariusz kapitulny nie miał prawa ustanawiać oficjała. W tym czasie pierwszymi osobami w

uczelnię, na której uzyskał doktorat. Wyjaśniono także błędnie podaną przynależność do diecezji w chwili święceń oraz datę inkardynacji do archidiecezji warszawskiej 20 VII 1840.

¹⁸¹ S. Banach, dz. cyt., s. 19.

¹⁸² AAW. Akta kapituły..., dz. cyt., *Curriculum vitae* pisane odręcznie przez ks. S. Zwolińskiego dn. 15 IV 1857, s. 3, sygn. 866.

konsystorzu byli sędziowie surrogaci. Zazwyczaj było ich dwóch i oni bezpośrednio zastępowali oficjała. Kompetencje ich były bardzo szerokie. Posiadali władzę rozpatrywania wszystkich spraw sądowych w I jak i w II instancji. W zarządzie administracyjnym do nich należało obsadzanie wakujących beneficjów. Posiadali także prawo odwoływania z nich. Mianowali i odwoływali wikariuszy parafialnych. Mogli nakładać kary na duchownych ze skierowaniem do domu poprawy włącznie. Udzielali kapłanom aprobaty do spowiadania i władzy rozgrzeszania z grzechów zarezerwowanych ordynariuszowi. Do sędziów surrogatów należało udzielanie dyspens od obowiązku głoszenia zapowiedzi przedślubnych, zezwoleń na pobłogosławienie związków małżeńskich w czasach zakazanych. Udzielali zezwolenia na błogosławienie kościołów, kaplic, ołtarzy, cmentarzy oraz na poświęcenie paramentów kościelnych.

Ze sposobu wykonywania swej władzy zobowiązani byli składać co miesiąc sprawozdania wikariuszowi kapitulnemu.

Ponieważ Konsystorz Generalny spełniał tak ważne zadanie w zarządzie archidiecezją, dlatego rządzący archidiecezji starali się powoływać na urzędników konsystorza ludzi przygotowanych, o odpowiednich kwalifikacjach moralnych i intelektualnych. Byli to ludzie dysponujący potrzebną wiedzą oraz doświadczeniem w pracy administracyjnej. Do grona wybitniejszych oficjałów należeli: ks. F. Szaniawski, znawca prawa cywilnego, profesor Uniwersytetu Warszawskiego i Seminarium Duchownego św. Jana w Warszawie, ks. A. Kotowski, profesor Seminarium Duchownego św. Jana i Akademii Duchownej w Warszawie, biskup nominat na suffraganię w Łowiczu, ks. A. Białobrzeski, który długie lata pracował w Konsystorzu jako sędzia surrogat, a wreszcie od 1858 r. jako oficjał. Po śmierci arcybpa A. Fijałkowskiego wybrany został a wikariusza kapitulnego.

Działalność konsystorza wykazuje jak olbrzymi wpływ posiadały władze cywilne na sprawy administracji archidiecezją warszawską. Było to ciągle i konsekwentne dążenie państwa absolutnego do podporządkowania sobie Kościoła i jego instytucji. Co więcej, polityka carska wobec Kościoła dążyła do uniezależnienia Konsystorza od biskupa i przekształcenia go w kolegium całkowicie niezależne od biskupa. Wprawdzie art. 14 Ukazu carskiego z 6/18 marca 1817 r. oznaczający stopień dozoru i opieki rządu nad duchowieństwem rzymskokatolickim w Królestwie Polskim nakazywał tylko powiadamiać KRWRiOP o dokonanych przez biskupa nominacjach, w praktyce jednak do tejsz Komisji Rządowej należało ostatnie słowo i zatwierdzanie urzędników Konsystorza.

Problemy związane z powstaniem Konsystorza jak również określenie jego kompetencji pozwalają na zapoznanie się z situa-

cją prawną Kościoła na terenie Królestwa Polskiego. Artykuł ukazuje także strategię carskich władz państwowych dążących do podporządkowania sobie administracji kościelnej.

**Le Consistoire Général de l'Archidiocèse de Varsovie
dans les années 1818—1863**

L'article est une tentative de complément des études qui se rapportent à un certain nombre d'institutions de droit canonique en Pologne, telles que les synodes, chapitres, archidiaconats, officialités, consistoires. Il concerne le Consistoire Général de l'Archidiocèse de Varsovie dans les années 1818—1863, les circonstances dans lesquelles il fut créé, ses compétences, compte tenu de la législation nationale, ainsi que son personnel de service. La période considérée se situe entre la date à laquelle fut institué l'Archidiocèse de Varsovie en 1818 et l'an 1863, date à laquelle, en conséquence des représailles exercées après l'Insurrection de 1863, la situation de l'Eglise continua à empirer d'une manière de plus en plus violente. Le Consistoire soutenait l'évêque dans l'ensemble de ses travaux diocésains, aussi bien administratifs que judiciaires. Etant donné la situation sociale et politique de l'époque, le Consistoire de l'Archidiocèse de Varsovie jouait un rôle tout à fait particulier. Au cours de la période en question l'Archidiocèse fut privé pendant 27 ans de son Archevêque, ce qui veut dire que sa direction était incomplète. Le Consistoire était à ce moment une institution statutaire et son fonctionnement ne fut pas interrompu. Le Consistoire transmettait au clergé la juridiction instituée par l'évêque et veillait à sa mise en pratique en publiant des normes exécutive. Les travaux du Consistoire étaient dirigés par l'official, c'est-à-dire le vicaire général ainsi que les juges subrogatifs. L'article souligne le fait que les activités du Consistoire étaient dans beaucoup de cas délimitées par les lois de la juridiction nationale, conformément à l'esprit de l'époque dans laquelle une autorité absolue tendait à se soumettre chaque organisme de la vie sociale.